

นาคคืออะไร?

คนไทยและชาวตะวันออกเฉียงเหนือนับตั้งแต่อินเดีย พม่า ลาว เวียดนาม จีน ทิเบต ภูฏาน รู้จัก “นาค” กันดีจากภาพลักษณ์ที่สร้างมาจากจินตนาการของคนโบราณและจดจารึกไว้กับนิยายหรือนิทานปรัมปรา เล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนว่า...

เป็นสัตว์ในตระกูล “งู” แต่ตัวใหญ่โตมาก

นาคมีความสัมพันธ์กับคนในฐานะที่เป็นบรรพบุรุษ คือ เป็นสัญลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์ที่กลุ่มคนในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือเคารพยกย่อง โดยเฉพาะกลุ่มคนสองฟากฝั่งแม่น้ำโขง ตั้งแต่ตอนใต้ของมณฑลยูนนาน ลงมาจนถึงปากแม่น้ำโขงในเขตเขมรกับญวน ถึงกับมีลัทธิบูชานาค เพราะเชื่อกันว่านาคเป็นผู้บันดาลให้เกิดแม่น้ำลำคลอง เกิดความอุดมสมบูรณ์ และอาจบันดาลให้เกิดภัยพิบัติได้ เช่น ทำให้เกิดน้ำท่วมบ้านเมืองล่มจม

กำเนิดนาค

พญานาคเป็นสัตว์น้ำทางนิยายที่มีฤทธิ์อำนาจมาก เป็นเจ้าแห่งงู อยู่ในบาดาล คือ ใต้พื้นดิน ตัวยาวอย่างงู มีหงอนงามมาก ตามตำนานกล่าวว่า พญานาคเป็นโอรสของพระกัศยปเทพบิดร นางกัทรุเป็นมารดา เรื่องที่พญานาคจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษย์เราตั้งแต่เมื่อใดนั้น มีอาทราบได้ แต่ตามพงศาวดารเก่าๆ มักจะแทรกเรื่องพญานาคเข้ามาสมสู่กับมนุษย์เสมอ อย่างในพงศาวดารกัมพูชาหรือเขมร ก็มีนางนาคเข้ามาเกี่ยวข้องกับ และกล่าวกันว่าเพลงนางนาคนั้นก็ได้อิทธิพลมาจากนี้ ในพงศาวดารเหนือของเราก็เต็มไปด้วยเรื่องพญานาค เช่น เรื่องพระร่วงสุโขทัย ก็ว่าเป็นลูกนางนาค

นิยายเรื่องลูกนาคมาสมสู่กับคน เป็นเรื่องแพร่หลายในตะวันออกมาก ในตำนานของพวกลีในเกาะไหหลำเล่าว่า (หนังสือเรื่อง “ไทย-จีน ” ของ พระยาอนุমানราชชน) ในสมัยดึกดำบรรพ์มีไข่งูฟองหนึ่งตกอยู่ในปากกลางเกาะไหหลำ ภายหลังฟ้าผ่าลงมาถูกไข่นั้นแตก มีนางมนุษย์ออกมาจากไข่งูฟองนั้น ต่อมามีมนุษย์ผู้ชายคนหนึ่งเข้ามาที่เกาะไหหลำ ได้พบหญิงนั้นและได้เสียดเป็นสามีภรรยา กัน มีลูกหลานต่อมา คือพวกลี

อีกเรื่องหนึ่งที่คล้ายๆ กับเรื่องนี้ ก็คือ ตามตำนานของพวกปะหล่อง เล่าว่า แต่เดิมทีที่เมืองจีนมีสวนแห่งหนึ่ง กลางสวนมีภูเขา บนยอดเขามีปล่อง ซึ่งนางนาคจะออกมาทุกสามปีครั้งหนึ่ง และจำแลงแปลงกายเป็นนางมนุษย์รูปร่างงดงามมาอาบแดด มีลูกกษัตริย์องค์สืบเชื้อสายไปจาก เทวดา มาพบนางนาคเข้าก็ได้เสียดสมสู่อยู่ด้วยกัน จนเกิดบุตรมีลูกหลานว่านเครือคือ ชาติปะหล่อง

ชีวิตความเป็นอยู่ของนาค

ในหนังสือไตรภูมิพระร่วงพรรณาดังชีวิตความเป็นอยู่ของพญานาคไว้ละเอียดพิสดารออกไปอีกว่า “เมื่อไฟไหม้กำดับแล้ว แลตั้งแผ่นดินใหม่ บมิได้ตั้งทุกแห่ง บมิเป็นโดยธรรมดา แต่ก่อนมีที่เปล่า ยังมีบางแห่งเปล่าโดยกว้างโดยสูงแลได้ ๓๐๐ โยชน์ก็ยังมี บางแห่งโดยกว้างโดยสูงแลได้ ๕๐๐ โยชน์ ก็มีบางแห่งโดยกว้างสูงได้ ๗๐๐ โยชน์ก็มี ฯลฯ และมีเข็อกเขาเขาวัลย์ บางสิ่งเป็นดอกแดง บางสิ่งเป็นดอกขาว บางสิ่งเป็นดอกเหลือง คุ้งรุ่งเรืองงาม แต่ที่นั่นทุกแห่งตั้งท่านสร้างแต่งไว้ แลแห่งนั้นเรียกชื่อว่า นาคพิภพ แลเป็นที่อยู่แก่ฝูงนาคทั้งหลาย แลมีปราสาทแก้ว แลมีปราสาทเงิน แลมีปราสาททอง งามนักหนา ฯลฯ

นาคจำพวกหนึ่งในสมุทร ถ้าแลเมื่อใดฝูงนาคตัวเมียมีครรภ์แก่ แลเขาคำนึงในใจเขาวาฉันนี้ผิแล้วออกลูกในกลางสมุทรนี้ ตีฟองหนักหนา แลอีกทั้งนกกน้ำก็ตีฟองด้วยลมปีกครุฑ ฝูงตัวเมียมีครรภ์อันแก่นั้น เขาก็ดำน้ำลงไปออกจากแม่น้ำใหญ่ ๕ อัน อันชื่อว่าคงคา ยมนา อจิรวดี สระภูมิมหานทีอันใหญ่ไปสู่มหาสมุทรใหญ่นั้น จึงดำน้ำขึ้นไปถึงป่าใหญ่อันชื่อพระหิมพานต์ นั้น มีถ้ำคูหาคำ หมูครุฑไปบมิถึง จึงคลอดลูกไว้ในที่แห่งนั้น แลแล้วอยู่เลี้ยงดูลูกในที่นั้น ต่อเมื่อลูกตนนั้นกล้าแล้วจึงพาไปยังน้ำลึกเพียงหน้าแข้ง แลสอนให้ว่ายน้ำแรง ว่าวันแรงพาไปถึงที่น้ำลึกแลน้อยถ้วน ๒

ครั้นเห็นว่าลูกตนนั้นใหญ่และรู้ว่ายดีแล้ว จึงพรลูกนั้นว่ายแม่น้ำใหญ่ตามไปตามมา ผิดว่าลูกนั้นตามพลันแล้ว นาคนั้นจึงนฤมิตให้ฝนนั้นตกหนัก แลให้น้ำนั้นนองเต็มป่าพระหิมพานต์ จึงนฤมิตปราสาททองคำอันประดับด้วยแก้วสัตตพิรุฑรัตตะอันรุ่งเรืองงามนักหนาแล ในปราสาทนั้นมีเครื่องประดับแลเครื่องบริโภคนั้น ทั้งเครื่องกินเครื่องอยู่นั้นเพียรขอมเป็นทิพย์ทุกประการ ดังวิมานเทพดาในสวรรค์นั้นแลฯ”

นาคนั้นจึงเอาลูกตนขึ้นอยู่บนปราสาทนั้นลอยล่องน้ำลงมาถึงมหาสมุทรที่ลึกได้ ๑๐๐๐ วา จึงพาเอาปราสาทแลลูกตนนั้นดำน้ำลงไปอยู่สมุทรนั้นแลฯ”

ตามคำพรรณานาในไตรภูมิพระร่วงจะเห็นว่าเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของนาคนั้นพิสดารมาก ยิ่งการคลอดลูกนั้นมีพิธีต้องมาก ต้องหลบไปให้ไกลครุฑมิเช่นนั้นแล้วครุฑก็คงจะจับกินหมด ถ้าอ่านอย่างพิจารณาแล้วจะเห็นว่านาคมีความรักลูกและเป็นห่วงลูกมากทีเดียว

ประเภทของนาค

ในคัมภีร์ปรมัตถโชติกะมหาภิรมย์มัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๕ ได้จัดหมวดหมู่ของพวกนาคว่ามี ๔ ประเภท คือ

๑. **กฏฐมุข** พญานาคนี้มีพิษชนิดหนึ่ง คือ ถ้ากัดผู้ใดแล้ว ร่างกายผู้นั้นจะแข็งไปหมดทั้งตัว อวัยวะต่างๆ เช่น แขน จะงอเข้าและยืดออกไม่ได้และปวดมาก

๒. **ปุตฺติมุข** พญานาคนี้มีพิษชนิดหนึ่ง ถ้ากัดผู้ใดแล้ว รอยแผลที่ถูกกัดนั้นจะเน่าและมีน้ำเหลืองไหลออกมา

๓. **อคลิมุข** พญานาคนี้มีพิษชนิดหนึ่ง คือ ถ้ากัดผู้ใดแล้วก็เกิดความร้อนไปทั่วทั้งตัว และรอยแผลที่ถูกกัดนั้นเป็นรอยริวคล้ายกันกับถูกไฟไหม้

๔. **สทถมุข** พญานาคนี้มีพิษชนิดหนึ่ง ซึ่งไปกัดผู้ใดเข้าแล้ว ผู้นั้นก็เหมือนกับถูกฟ้าผ่า

ในบรรดาพญานาคที่ได้กล่าวมาแล้วทั้ง ๔ ประเภทนี้ พญานาคประเภทหนึ่งๆ ก็มีวิธีจะทำอันตรายได้ ๔ วิธี คือ

๑. **ทัฏฐวิสาพญานาค** ถ้ากัดแล้วก็เกิดพิษชานไปทั่วทั้งตัว

๒. **ทิกฐวิสาพญานาค** ใช้มองดูแล้วพิษออกทางตา

๓. **มุฏฐวิสาพญานาค** มีพิษทั่วๆ ไปที่ร่างกาย ใช้ร่างกายกระทบเข้าก็เกิดเป็นพิษชานออกมาได้

๔. **วาทวิสาพญานาค** ใช้ลมหายใจพ่นเป็นพิษ และพิษอันนี้สามารถแผ่ชานไปได้

วิธีทำอันตรายทั้ง ๔ ชนิดนี้ นาคทั้ง ๔ ประเภทมีเหมือนกันหมด และในแต่ละชนิดนั้นยังแบ่งพิษของนาคออกไป ๔ พวกด้วยกัน คือ

๑. **อาคตวิส น โนมรวิส** พวกมีพิษแผ่ชานไปอย่างรวดเร็วแต่ไม่รุนแรง

๒. **โนมรวิส น อาคตวิส** พวกมีพิษแรงมาก แต่พิษนั้นแผ่ออกไปอย่างช้าๆ

๓. **อาคตวิส โนมรวิส** พวกมีพิษแผ่ชานไปอย่างรวดเร็วและแรงมาก

๔. **น อาคตวิส น โนมรวิส** พวกมีพิษแผ่ออกไปช้าและไม่แรง

นอกจากนี้ ชาติกำเนิดของนาคยังแบ่งออกเป็น ๔ ชนิด คือ

๑. อัณฑชพญานาค พญานาคที่เกิดในไข่
๒. ชลาพชพญานาค พญานาคที่เกิดในครรภ์
๓. สังเสทชพญานาค พญานาคที่เกิดจากเหงื่อไคล
๔. โอปปาติพญานาค พญานาคที่เกิดที่ใหญ่โตทีเดียว

พญานาคยังมีลักษณะและคุณสมบัติเฉพาะตัวอยู่อีก ๒ พวก คือ

๑. **ชลชพญานาค** คือ พญานาคที่เกิดอยู่ในน้ำ ในไตรภูมิพระร่วงกล่าวไว้ว่า “นาคพวกนี้เนรมิตตนได้แต่ในน้ำ บนบกเนรมิตตนไม่ได้ นอกจากนี้ ที่เขาเกิดที่เขาตายก็ดี ที่เขานอนก็ดีที่เขาสมาคมด้วยกันนั้นก็ดี ที่เขาลอกคราบก็ดี แต่ในสถานทั้งนี้แลเขาอยู่แห่งใดแห่งหนึ่งก็ดี เขามีอำนาจเนรมิตตนเขาให้เป็นอันอื่นใส่หางมิได้ ผิดเขาแลไปสถานแห่งอื่น ใส่เขาจึงเนรมิตตนเขาให้เป็นอันอื่นไปแล แม้ว่าเขาจะเนรมิตตนเขาให้งามดังเทพยดาก็ได้แล ผินาคตัวเมียจะเนรมิตตนให้งามดังนางเทพธิดาอัปสรก็ได้แล ผิเมื่อนาคนั้นจะไปล่าหากินแลเป็นสิ่งใด อันหาเชือกินได้ง่ายนั้นใส่เขาก็ยอมเนรมิตตนเขาเป็นสิ่งนั้นแล แล้วเขาจึงเที่ยวขึ้นมาล่าหากินในดินนี้ ลางคาบเขาเป็นงูอื่น ลางคาบเขาเป็นสัตว์อื่น แลเขาล่าหากินแลเหตุว่าเขานั้นชาติดิรัจฉานแล”

๒. **ถลชพญานาค** คือ พญานาคที่เกิดบนบก พวกนี้เนรมิตกายได้เฉพาะบนบกเท่านั้น ส่วนลักษณะและสถานทีอันจะพึงเนรมิตตนนั้น เช่นเดียวกับชลชพญานาค

พญานาคที่มีฤทธิ์มากนั้น สามารถที่จะเนรมิตตัวให้เป็นคนได้ ถึงแม้จะเนรมิตตัวให้เป็นคนได้ก็จริง แต่ลักษณะอาการ ๕ อย่างที่มีประจำตัวอยู่เสมอ นั้น ไม่สามารถจะทำให้หายไปได้ คงปรากฏขึ้นตามปรกติธรรมดาของพญานาค ลักษณะอาการ ๕ อย่างที่มีประจำตัวเสมอ คือ

๑. ในขณะปฏิสนธิ (เกิดอยู่) ต้องปรากฏรูปร่างสันฐานเป็นพญานาค
๒. ในขณะกำลังลอกคราบอยู่ รูปร่างสันฐานก็คงปรากฏเป็นพญานาคอยู่ตามเดิม
๓. ในขณะเสพเมณอยู่กับพญานาคด้วยกัน ก็คงเป็นพญานาค
๔. ในขณะนอนหลับนั้น ถ้าหากเวลาใดนอนหลับไปโดยปราศจากสติ ขณะนั้นร่างกายก็กลับเป็นพญานาคขึ้นมา
๕. ในขณะตายก็ต้องปรากฏเป็นพญานาค

เรื่องของพญานาคตามที่กล่าวมานี้ นับว่าเป็นการแยกราชละเอียดของพญานาคแจ่มแจ้งที่สุด และเป็นการกล่าวถึงพญานาคในชาดกทางฝ่ายพุทธศาสนา

นาคในตำนานพระพุทธศาสนา

ภริทัต – ทชชาติ (ภริทัตชาค)

ในครั้งอดีตกาลนานมาแล้ว พระเจ้าพรหมทัตแห่งพาราณสีทรงเกรงว่าพระราชโอรสที่เป็นอุปราชจะคิดแย่งชิงราชสมบัติ จึงมีรับสั่งให้พระราชโอรสเดินทางออกท่องเที่ยวไป แล้วค่อยกลับมาครองเมืองเมื่อพระองค์สวรรคตแล้ว

พระราชบุตรจึงทรงออกเดินทางไปถึงป่าแห่งหนึ่ง และครองเพศเป็นนักบวชอยู่ที่อาศรมริมฝั่งแม่น้ำยมตามลำพัง ระหว่างนั้น นางนาคนาม “มานวิกา” มีอาจเห็นนาคอื่นมีคู่ครองเป็นสุข จึงออกจากบาดาลมาเที่ยวป่า คิดลองใจนักบวชรูปงาม จึงตกแต่งอาศรมด้วยดอกไม้และเครื่องหอมงดงามยั่วชวน เมื่อราชบุตรกลับมาพบก็พอพระทัยนัก ลงนอนในอาศรมอย่างปีติ นางนาคจึงรู้ว่าราชบุตรมิได้บวชด้วยศรัทธา ก็แอบมาจัดอาศรมให้ทุกวันจนราชบุตรแอบดักพบและชอบพอกัน จึงตกลงครองคู่กันจนมีพระโอรสและพระธิดานามว่า “สาครพรหมทัต” และ “สมุทราชา”

ต่อมาพระเจ้าพรหมทัตเสด็จสวรรคต เสนาอำมาตย์มีรู้ว่าพระราชโอรสอยู่ที่ใดจึงคิดจะเสี้ยมทายราชรถ แต่พอดีมีพรานป่าผู้หนึ่งเคยไปพักพิงที่อาศรมของพระราชโอรสหลายวัน จึงบอกแก่เสนาอำมาตย์ว่าตนรู้ที่อยู่ของพระโอรส บรรดาเสนาอำมาตย์จึงจัดขบวนไปรับเสด็จราชบุตรในป่านั้น หากทว่านางนาคมีอินยอมตามเสด็จเข้าวังด้วย นางกล่าวว่า

“ข้าแต่พระสวามี หม่อมฉันเป็นนางนาค มีอาจร่วมอยู่กับเหล่ามนุษย์ได้ หากมีอารมณ์โกรธแค้นนางสนมอื่น อาจฟันพิษใส่ให้ตายได้ ขอพระองค์เสด็จพร้อมโอรสและธิดาของเราเถิด”

พระราชบุตรและพระกุมารต่างก็ขอร้องให้เข้าวังด้วยกัน แต่นางมีอินยอมได้แต่รำให้อาลัยสั่งความว่าให้โอรสและธิดาลงน้ำในเรือขณะเดินทาง เมื่อถึงวังก็ขอให้ขุดสระเพื่อให้กุมารน้อยได้ลงเล่นน้ำ หากขาดน้ำและถูกแดดถูกลมมากไปก็จะทำให้โอรสและธิดาวยชมน้ำได้

เมื่อพรำรำพันจากกันด้วยความโศกาอาดูรนักแล้ว พระราชบุตรก็เสด็จกลับนครขึ้นครองราชสมบัติ และทำตามที่นางนาคมานวิกาสั่งทุกประการ

คราวหนึ่งพระราชโอรสและพระธิดาลงเล่นน้ำในสระโบกขรณีเห็นเต่าตัวหนึ่งก็ตกพระทัยไปทูลพระบิดาว่าเห็นยักษ์ ครั้งอำมาตย์จับได้เต่ามาพระราชาก็ให้ฆ่าเต่าเสีย อำมาตย์จึงนำไปถ่วงน้ำวนที่แม่น้ำยมมา เมื่อเจ้าเต่าถูกปล่อยลงกลางน้ำวน ก็ตกลงไปในปล่องเมืองบาดาล พวกนาคที่อยู่ในเมืองได้นำก็พากันมาจับเต่าโยนเล่นส่งต่อๆ อย่างสนุกสนาน เจ้าเต่าจึงวางอุบายกล่าวว่า

“พวกท่านอย่าทำร้ายข้านะ ข้าคือเจตตจก เป็นราชทูตกรุงพาราณสี และพระราชาส่งข้ามาเจรจากับพระยาทศรถ เจ้าเมืองบาดาลนี้ เรื่องจะยกพระธิดาให้เจ้าเมือง”

เมื่อนาคมานพพาเต่าไปเข้าเฝ้า ท้าวทศรถจ้าวเมืองก็หัวร่อ ตรัสว่า “ราชทูตแห่งเมืองพาราณสีไหนมีรูปกายเป็นเต่าอัปลักษณ์เช่นนี้”

“ข้าแต่พระองค์ ราชทูตมีหลายลักษณะหลายรูป ข้าพระองค์เป็นทูตทางน้ำพระเจ้าข้า” แล้วเต่าเจ้าเล่ห์ก็ทูลว่า พระราชาปรารถนาจะผูกสัมพันธ์ไมตรี ขอให้ท้าวทศรถเตรียมเสด็จขึ้นไปรับพระธิดาด้วย

ท้าวทศรถหลงเชื่อกลอุบายนั้น จึงทรงรับสั่งให้นาคมานพทั้ง ๔ นายขึ้นไปเข้าเฝ้าพระราชาพร้อมเต่าราชทูตก่อนล่วงหน้า เมื่อเดินทางจนจะเข้าใกล้ประตูเมืองแล้ว เต่าก็เห็นมีสระบัวใหญ่อยู่ริมทาง จึงกล่าวแก่นาคเสนาทั้ง ๔ ว่าให้รีบเข้าเมืองโดยเร็ว ตนจะเก็บเหง้าบัวไปฝากพระธิดา เมื่อเสนานาคยอมล่วงหน้าไปก่อน เต่าร้ายก็ลงซ่อนกายในสระบัวนั่นเอง

ครั้นเมื่อนาคมานพผู้เป็นเสนาได้กราบทูลเรื่องราวทั้งปวงว่าจะมาตกลงเรื่องเตรียมงานรับพระธิดาไปอภิเษก พระราชาทรงงุนงง จึงตรัสว่า “อันมนุษย์กับนาคนั้นจะแต่งงานครองคู่กันได้อย่างไร ย่อมเป็นเรื่องผิดธรรมชาติ”

นาคมานพได้ยินดังนั้นก็ไม่พอใจ จึงกราบทูลว่า “หากพระองค์รังเกียจนาค แล้วทรงส่งเจตตจุนราชทูตลงไปส่งสาส์นนี้ไปเพื่อเหตุใด”

พระราชาทรงยืนยันว่าไม่ได้ส่งใครไป เพราะนาคกับมนุษย์มีอาจแต่งงานกันได้แล้วจะทรงส่งทูตไปได้อย่างไร นาคทั้ง ๔ จึงทูลลากลับด้วยความโกรธแค้น เมื่อท้าวทศรถทรงทราบก็ให้เสนาจัดประชุมทัพนาคแล้วยกขึ้นบุกเมืองพาราณสี

จ้าวเมืองบาดาลเนรมิตกายเป็นนาคยาวโอบล้อมเมืองด้วยขนาดหาง ๗ ชั้น ๗ รอบ สั่งให้นาคน้อยใหญ่กระจายไปทั่วเมือง แต่มิให้ทำร้ายประชาชนพลเมือง

คืนนั้นทั้งเมืองโกลาหล ชาวบ้านตกใจพากันแตกตื่นที่นาคเข้ามาเต็มบ้าน แม้ในวังต่างก็มีเสียงกรีดร้องวิงวอนกันทุกแห่งหน ภูตต่างหลากหลายขู่ว่าจะแว่นอยู่ทั่วไป มิมีผู้ใดกล้าทำร้ายเพราะกลัวถูกพิษ

พระราชาเองก็ทรงตกพระทัยเมื่อพบงูใหญ่แผ่พังพานเหนือเศียร รอบพระราษวังก็มีแต่เสียงร่ำร้องให้ทรงถวายพระธิดาให้นาคเสียเถิด ในที่สุดพระราชาจึงพ่ายฤทธาภาพ ทรงตรัสยินยอมถวายพระธิดาให้โดยดี

ต่อมาเมื่อท้าวทศรถอภิเษกกับพระธิดาสมุทรสา ทั้งคู่ก็ครองรักกันมีสุขดี และพระธิดาก็ประสูติพระราชโอรส ๔ พระองค์ อันมีสุทนต์กุมาร ทัดกุมาร สุโลกะกุมาร และอริกฐกะกุมาร

การอยู่ในเมืองบาดาลนั้น ท้าวทศรถมิให้ชาวบาดาลจำแลงร่างเป็นงูเป็นนาค ด้วยความที่เกรงว่าพระมเหสีสมุทรสาจะตกพระทัย แต่พี่เลี้ยงของอริกฐกะกุมารน้อยสอนว่าพระมารดาเป็นมนุษย์ พระอริกฐกะจึงเนรมิตกายเป็นงูเลื้อยไปเสวยนมพระมารดา พระมเหสีสมุทรสาตกพระทัย

ปิดโอรสน้อยไปและเล็บบังเอิญจิกดวงตาพระโอรสจนมีคอบอดไปข้างหนึ่ง ท้าวทศรถจะประหาร แต่พระนางทรงขอชีวิตไว้ และได้ทรงทราบว่าคุณอยู่ในเมืองนาคตั้งแต่บัดนั้นเอง

ฝ่ายท้าวทศรถนั้นต้องเข้าเฝ้ามหาราช คือ ท้าววิรูปักษ์ ๑ ครั้ง ทุก ๑๕ วัน ท้าวทศรถได้นำพระโอรสที่ ๒ คือ ทศกุมารไปด้วย คราวหนึ่งท้าววิรูปักษ์นำนาคขึ้นเฝ้าพระอินทร์ บังเอิญมีปริศนาที่มิมีใครแก้ได้ แต่ทศกุมารสามารถแก้ได้ ทศกุมารได้รับการสรรเสริญถึงความมีปัญญาปราดเปรื่อง จึงได้นามว่า “กฤทิต” นับจากครั้งนั้น

กฤทิตตามพระบิดาไปเฝ้าพระอินทร์เสมอ เมื่อเห็นเวชยันต์ปราสาท และสมบัติทิพย์วิมานก็คิดพึงพอพระทัยนัก โครปรารรถนาจะได้ไปเกิดเป็นเทพเสวยสุขเช่นนั้นบ้าง จึงคิดออกบวชหากทว่าพระมารดามียินยอม พระกฤทิตจึงทรงรักษาศีลอุโบสถอยู่ในวังนาค แต่ต่อมาจึงคิดหาที่สงบกว่าแควดล้อมด้วยนางสนมเช่นนี้ จึงขึ้นไปรักษาศีลอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำยมมาได้ต้นไทรใหญ่ สั่งให้นำดอกไม้และคุรียงค์ไปบูชาทุกวันด้วย โดยตั้งสัตยาธิษฐานว่าหากใครปรารถนาในหนัง กระดูก เอ็น เลือดเนื้อของพระองค์แล้ว พระองค์ก็ทรงยินดีสละโดยสิ้น

วันหนึ่งมี ๒ พรานป่านามว่า เนสาทและโสมทิต พ่อลูก เข้าป่ายิงเนื้อล่าสัตว์ไปขายเพื่อยังชีพเนื่องนี้ ครั้งตรมรอยเนื้อไปใกล้บริเวณที่พระกฤทิตถือศีลอยู่ พรานทั้ง ๒ ได้ยินเสียงคุรียงค์และเห็นเหล่านางนาค จึงเข้าไปดูใกล้ๆ นางนาคตกใจหนีไป เหลือพระกฤทิตซึ่งจำแลงองค์เป็นมนุษย์

ด้วยความที่กลัวจะถูกพรานทำร้าย พระกฤทิตจึงพาเนสาทและโสมทิต ๒ พรานพ่อลูกลงไปชมเมืองบาดาล พระราชทานทรัพย์และให้อยู่เป็นสุขในเมืองนาคได้พิภพ แต่ทว่าพรานมิมีบุญญาพจะอยู่ในเมืองนาคได้นาน จึงทูลขอกลับบนโลกมนุษย์เมื่อเวลา ๑ ปีผ่านไป พระกฤทิตก็พระราชทานทรัพย์ให้ ครั้นพอขึ้นมานบนโลกมนุษย์ ทรัพย์สมบัติก็อันตรธานหายไปทั้งสิ้น เนสาทกับโสมทิตจึงต้องเป็นพรานล่าสัตว์ตามเดิม

ในเวลานั้น ครุฑตัวหนึ่งบินลงจากวิมาน โฉบมาจับนาคไป ด้วยความกลัวนาคจึงตัวเตอะหางรัดต้นไทรแน่น เมื่อครุฑบินเหาะไป ต้นไทรก็ลอยติดขึ้นไปด้วย ได้ต้นไทรนั้นก็มิถวายถือศีลอยู่ได้ต้นไทรนั้นด้วย

เมื่อกินนาคแล้วต้นไทรก็ตกลงสู่มหาสมุทรเสียงดังกัมปนาท ครุฑเกิดวิตถถึงผลบาปจึงแปลงเป็นมานพน้อยเข้าไปถามพระฤาษีว่าตนบาปหรือไม่ที่เอาต้นไทรไปเช่นนั้น เมื่อฤาษีตอบว่าผู้ไม่มีเจตนาข่มไม่มีบาป พระยาครุฑดีใจจึงมอบดวงแก้วให้ฤาษี และมอบเวทมนตร์บทหนึ่งชื่อ “อาลาพายนะ” และยาทิพย์ก่อนจะจากไป

เวลาต่อมา ฤาษีนั้นได้รับเอาพรหมณ์อนาถาผู้หนึ่ง ซึ่งหลบหนีเจ้าหนี้ยามาซุกซ่อนตัวอยู่ใน
 อาศรม อาสาขอคุณแลรับใช้พระฤาษีด้วยดี ฤาษีจึงเมตตาสอนมนตร์บทนั้นและมอบยาทิพย์ให้ แรก
 นั้นพรหมณ์มียินดีรับไว้แต่ก็สนใจต้องยอมรับเพราะฤาษีวิงวอน

เมื่อพรหมณ์ออกจากอาศรมก็เดินทางผ่านแม่น้ำยามนา พบเห็นนางนาคของพระฤทิทัตลง
 เล่นน้ำริมฝั่งแม่น้ำ แต่ละนางวางดวงแก้วไว้บนหาดทราย

เหล่านางนาคเห็นพรหมณ์ผ่านมาก็หนีกันไปด้วยนึกว่าเป็นครุฑ พรหมณ์จึงเก็บเอาดวง
 แก้วถือไปจนพบกับ ๒ พรานพ่อลูก เนสาทกับโสมทัต จำได้ว่าเป็นดวงแก้วของเมืองบาดาลก็เกิด
 ความโลภเข้าไปวางอุบายหลอกขอแก้ว แต่ทว่าพรหมณ์ก็มียินยอมให้ไม่ว่าจะแลกกับอะไร ช้ำยัง
 คอยว่าตนมีเวทมนตร์และยาทิพย์ หาก ๒ พ่อลูกพาไปเมืองนาคได้ก็จะยอมให้แก้วนั้น

พรานโสมทัตผู้บุตรได้ทักทวนพ่อมิให้พาไปเพราะพระฤทิทัตมีบุญคุณนัก แต่พรานเนสาท
 ผู้พ่อโลภนัก โสมทัตจึงแยกทางไปบวชเป็นฤาษี พรานพ่อจึงพาพรหมณ์ไปยังที่จำศีลของพระฤทิ
 ทัต เมื่อพรหมณ์โยนดวงแก้วให้พรานเนสาท ดวงแก้วพลัดตกลงพื้นหายลงดินไป พรานจึงอดได้
 ดวงแก้วและก็ทำสิ่งเนรคุณต่อผู้มีคุณ ช้ำยังเสียบบุตรไปอีก

พระฤทิทัตจำได้ว่าพรานผู้นี้เคยได้เสพย์สุขในบาดาล แต่กลับพาพรหมณ์มาบอกร้าย หาก
 พระองค์จะตอบได้ก็เกรงจะผิดศีล จึงทรงหลับพระเนตรนิ่งเฉยเสีย ด้วยเพราะตั้งจิตอธิษฐานสละ
 ชีวิตไว้แล้ว

ด้านพรหมณ์ชั่วจึงกินยาทิพย์และร้ายเวทมนตร์เข้าจับพระฤทิทัต กรอกราบให้สิ้นฤทธิ์จน
 ล้ารอกออกสิ้น จากนั้นจับพระองค์มัดด้วยเถาวัลย์ทำทารุณข่าเหยียบจนโลหิตโทรมพระวรกาย นำ
 พระองค์ใส่เถาวัลย์ถักแล้วพาเข้าหมู่บ้าน ป่าวร้องเรียกคนมาดูนาคเพื่อหาทรัพย์

ชาวบ้านต่างพากันมุงดู พรหมณ์ก็บังคับให้พระฤทิทัตทำตัวใหญ่บ้าง ตัวเล็กบ้าง ให้แผ่
 พังพานจนถึง ๗ ชั้นบ้าง เปลี่ยนสีตามตัวเป็นหลายสีบ้าง ให้พนพิษบ้าง จนได้ทรัพย์มากมาย

พรหมณ์นำเข็ชฌมาเลี้ยง พระฤทิทัตก็ไม่ยอมกิน จนกระทั่งถูกนำมาถึงเมืองพาราณสี ก็
 เข้ากราบทูลพระราชาวาวันรุ่งขึ้นจะเล่นงูถวายหน้าพระที่นั่ง

ด้านเมืองบาดาลนั้น พระนางสมุทรชาทรงสุบินว่าถูกพินเอาแขนขวาไป ครั้นทราบความ
 ว่าพระฤทิทัตหายไป จึงส่ง ๓ พระโอรสออกตามหาด้วยร้อนพระทัยยิ่งนัก

พระโอรสทั้ง ๓ จึงออกตามหาพระฤทิทัต โดยพระอรุณฐ์ไปตามที่ภพสวรรค์ พระสุทัสนะ
 ไปตามทีโลกมนุษย์ พระสุโกคะไปตามหาที่ป่าหิมพานต์

สุทัสนะกุมาร เมื่อไปยังภพมนุษย์ ก็ตามไปละแวกที่พญานาคฤทิทัตเคยจำศีล แต่พบรอย
 เลือดจึงเข้าใจได้ว่าเกิดอันตรายขึ้นแล้วเป็นแน่ สุทัสนะกุมารให้เป็นห่วงใยพระอนุชานัก รีบออก
 ตามหาจนทราบข่าวว่าหมองจับนาคตัวหนึ่งได้ และจะแสดงกลหน้าพระที่นั่งด้วย

เมื่อถึงวันแสดง พราหมณ์เปิดถุงแก้วให้พระภุทนต์ถือออกมา เห็นสุทนต์กุมารผู้เป็น
เชษฐาจำแลงเป็นมนุษย์มาขึ้นคูดอยู่ พระภุทนต์ก็ถือไปอยู่ตรงหน้าหน้าศาลา พระสุทนต์ก็ทรง
กรรมแสงด้วยสงสารน้อง เหล่าชาวบ้านเห็นรูปร่างที่ไม่แสดงก็หลีกหนีด้วยความกลัวจะถูกรุกได้
แต่เลี้ยงไปยื่นห่างๆ

พราหมณ์เกรงว่าดาบสสุทนต์จะกลัวถูกรุก จึงเดินเข้ามาบิณฑบาต แต่พระสุทนต์แกล้งทำ
ว่าไม่กลัวงูไรพิษนี้หรอก หากพราหมณ์กล้าเอานู้นี้มาสู้กับเขียดน้อยได้ชนะ ก็จะได้เงิน ๕,๐๐๐
ตำลึง

ฝ่ายพราหมณ์หัวร่อ และเชื่อว่าดาบสเช่นนี้จะมีเงินมากมายได้อย่างไร พระสุทนต์จึงเข้า
ไปทูลขอพระราชทานเงินจากพระราชินีว่า การต่อสู้กับเขียดน้อยนี้ พระองค์ควรช่วยให้เดิมพันด้วย

เมื่อพระราชินีเสด็จออกมาพบกับพระสุทนต์ แล้วพระสุทนต์ก็ร้องว่า พราหมณ์นำงูไร
พิษมาหลอกชาวบ้านว่ามีพิษ แต่เขียดน้อยของตนนั่น มีพิษสงยิ่งกว่านับร้อยเท่าพันเท่า จะลอง
พิสูจน์หรือไม่

ครั้นแล้วพระสุทนต์ก็นำเขียดน้อยออกมาจากชฎา เขียดน้อยนี้คือ “พระธิดาอัจฉมุนี”
น้องสาวต่างพระมารดาซึ่งรักใคร่พระภุทนต์ยิ่งนัก เมื่อเขียดน้อยจำแลงกระโดดออกมาคาบพิษใส่
มือพระสุทนต์แล้วก็กระโดดไปอยู่ในชฎาตามเดิม พระสุทนต์จึงประกาศว่า

“ถึงกาลพิณาศของเมืองพาราณสีแล้ว”

“เหตุใดท่านจึงว่าเมืองจะพิณาศ”

พระราชธิดาธิดาอย่างแกล้งพระทัย พระสุทนต์จึงกราบทูลว่า พิษนี้ร้ายแรงยิ่งนัก หาก
พิษหยดลงดิน รุกขชาติทั้งสิ้นจะล้มตาย หยดลงน้ำ สัตว์น้ำจะตายเกลื่อน สาดขึ้นอากาศ ฝนจะ
แล้งนาน ๗ ปี ต้องขุดหลุม ๓ กลุ่มใส่ยาสมุนไพรรวมหนึ่ง ใส่หญ้าหลุมหนึ่ง และใส่ยาทิพย์หลุม
หนึ่ง

เมื่อพระสุทนต์หยดน้ำพิษใส่หลุมที่ ๑ ก็เกิดเปลวเพลิงไหม้ลามไปยังหลุมที่ ๒ และ ๓

ฝ่ายพราหมณ์ยืนดูใกล้หลุมที่ ๓ ด้วยเพราะมิเชื่อนัก จึงถูกควันทไฟไหม้ลามจนตัวค่างเป็น
จี้เรื้อนพุพองเจ็บปวด ร่ำร้องว่าจะปล่อยนาคโดยดี

เมื่อสิ้นคำว่ายอมปล่อย พระภุทนต์ก็กลายร่างเป็นมนุษย์งามสง่าเช่นเดียวกับพระธิดาอัจฉ
มุนีและพระสุทนต์

“ข้าแต่พระองค์ ท่านทราบหรือไม่ว่าพวกข้าพระองค์เป็นผู้ใด”

พระสุทนต์ทรงทูลถาม พระราชินีจึงตรัสว่า ใครจะรู้เช่นกัน เพราะอะพระทัยมานาน

พระสุทนต์จึงกราบทูลว่าตนกับพระภุทนต์เป็นพระโอรสของพระนางสมุทราชา พระธิดา
ของพระราชินีเดิม จำได้หรือเปล่า

พระราชดีพระทัยที่ได้พบหลาน เพราะพระราชานี้ คือ พี่ชายของพระสมุทธานั่นเอง จึงทรงพาพระโอรสทั้ง ๒ ไปพบเสด็จดาที่ทรงสละสมบัติออกบรพชาอยู่ที่อาศรม

เมื่อทูลลาและกลับเมืองบาดาล พระนางสมุทราชก็ทรงดีพระทัยยิ่งนัก รีบจัดให้พระภูริทัตนอนพักรักษาพระวรกายอย่างดี

ข้างฝ่ายสุโกะกุมารออกตามหาพระภูริทัตอยู่ที่ป่าหิมพานต์ พบพราหมณ์เณสาค ที่แม่น้ำยมุนา ซึ่งกำลังอาบน้ำชำระบาปอยู่ สุโกะพญานาคจึงเอาหางรัดพราหมณ์ให้จมน้ำเพื่อทรมาน เพราะแค้นนัก จากนั้นก็นำตัวลงบาดาลเพื่อให้รับโทษ

แต่พระภูริทัตขอให้พระเชษฐาละเว้นการลงโทษพราหมณ์ โดยทรงกล่าวว่า พราหมณ์นั้นก็ยังเป็นมนุษย์ที่ความโลก มีกิเลส แต่ที่มามีบวชถือศีลก็แสดงว่ายิ่งเร็วกว่าคนธรรมดา เหมือนดังคนมือถือสาปปากถือศีล น่าสมเพชนัก

เมื่อพราหมณ์ถูกปล่อยตัวแล้ว ก็สำนึกในบาปของตนเป็นยิ่งนัก

หลังจากนั้น พระนางสมุทราชจึงเชิญเสด็จท้าวทศรถ และพระโอรสทั้ง ๔ ยกขบวนไปเยี่ยมพระเจ้าสาครพรหมทัต ผู้พี่ชาย และไปนมัสการพระบิดาที่บรพชาอยู่ในป่า พระภูริทัตจึงทูลขอรั้งอยู่กับเสด็จดาที่อาศรมนั้น เพื่อถือศีลไปตลอดอายุขัย

นาคในตำนานพุทธศาสนา พญาวรณนาคราช – ทศชาติ (วิฐุรชาติ)

เมื่อครั้งอดีตกาลนานมาแล้ว พระบรมศาสดาเคยเสวยพระชาติ เป็นผู้มียัญญาบารมี เข้าใจ เวไนยสัตว์และปราบมารให้สิ้นพยศได้ ซึ่งมีเรื่องราวดังนี้

ในแคว้นกุรุรัฐ พระเจ้าธัญชัยโกรพทรงครองเมืองอินทปัตติ มีราชเสวกนามว่า “**วิฐุรบัททิต**” เป็นอาจารย์สอนธรรมที่มีความปราดเปรื่องและน้ำวพระทัยให้พระราชาใฝ่ธรรมะด้วยดีเสมอมา

ครั้งนั้นมีพราหมณ์ ๔ คน คบหาเป็นมิตรกัน ออกบวชด้วยเพราะเบื่อในทางโลกีย์ มีชาวบ้านเลื่อมใสกันทั่วไป วันหนึ่งคบหิตี ๔ คนพบเห็นก็พึงพอใจนิมนต์ให้พราหมณ์ไปพักที่บ้านของตนบ้านละคน ต่างก็สักการะและถวายอาหารอย่างดี ฝ่ายพราหมณ์ก็พักผ่อนยามกลางวัน

โดยองค์หนึ่งไปสู่ภพดาวดึงส์

องค์หนึ่งไปยังภพพญานาค

องค์หนึ่งไปยังภพพญาครุฑ

องค์หนึ่งไปยังอุทยานพระเจ้าโกรพ

เมื่อกลับจากพักผ่อนมาก็เล่าให้เศรษฐกิจที่อุปการะฟังตามที่พราหมณ์แต่ละคนไปพบเห็นมาว่า สมบัติของแต่ละในภพนั้นเลิศเลออย่างไร หากอยากได้เสวยสุขเช่นนั้นก็ต้องหมั่นทำกุศลไว้ให้มั่ง

คบหิตีทั้ง ๔ ก็ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เมื่อตายไปได้ไปเกิดเป็นพระอินทร์อยู่บนสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์ อีกคนได้ไปเกิดเป็นพญานาคในเมืองบาดาล มีชื่อว่า **พญาวรณนาคราช** อีกคนไปเกิดเป็นพญาครุฑ อีกคนไปเกิดในครรภ์พระมเหสีพระเจ้าโกรพ ประสูติออกมามีพระนามว่า “**ธัญชัยกุมาร**” เมื่อเจริญพระชันษาขึ้นครองราชย์ พระเจ้าธัญชัยก็ทรงรักษาสิลาบำเพ็ญทานตามทีวิฐุรบัททิตถวายพระโอวาท

คราวหนึ่งพระเจ้าธัญชัยออกไปถือศีลที่อุทยานในวันอุโบสถ บรรดาพญานาคพญาครุฑ และพระอินทร์ก็มาเจริญสมาธิ ณ อุทยานแห่งนั้นด้วย

ทั้ง ๔ ต่างใครรู้ว่าศีลของผู้ใดจะประเสริฐล้ำยิ่งกว่ากัน พญาวรณนาคราชจึงกล่าวว่า

“ธรรมดาของครุฑนั้นมักเช่นฆ่านาคอยู่เสมอ แต่ข้าพเจ้าสามารถอดทนได้ มิให้เกิดอารมณ์เคืองโกรธ ศีลของข้าพเจ้าจึงประเสริฐนั้ก”

พญาครุฑจึงเอ่ยว่า

“ข้าพเจ้าอดกลั้นความอยากได้สำเร็จ เพราะธรรมดาของครุฑย่อมกินนาค แต่ข้าพเจ้าอดกลั้นได้ คีลของข้าพเจ้ายอมประเสริฐนัก”

พระอินทร์เอ่ยบ้างว่า

“ข้าพเจ้าละกามละสมบัติมารักษาคีลได้ คีลของข้าพเจ้าจึงประเสริฐนัก”

มาถึงพระเจ้าธัญชัศตรัสบ้างว่า

“ข้าพเจ้าไม่ยึดมั่นในตัณหา ไม่กังวลในสิ่งใด คีลของข้าพเจ้าประเสริฐที่สุด”

เมื่อทั้ง ๔ มีอาจตัดสินยอมกันได้ว่าคีลของผู้ใดประเสริฐกว่ากัน ทั้งหมดจึงพากันไปเล่าความให้วิรุณบัณฑิตช่วยตัดสินให้กระจ่าง

วิรุณบัณฑิตทูลว่า คีลทั้ง ๔ ข้อล้วนเสมอกัน เป็นคุณธรรมเลิศล้ำด้วยเพราะความไม่โกรธ คือ ความขันติ ความไม่ทำชั่วก็คือความดีงาม การละกามคุณก็คือความไม่ยึดติดกังวลใดก็ดีงามเสมอกัน

ทั้ง ๔ พระองค์ได้สดับก็ให้ปีติยินดี พระอินทร์พระราชทานผ้าทิพย์สีดอกบัวเนื้อละเอียด เป็นเครื่องบูชาธรรม พญาครุฑพระราชทานดอกไม้ทอง เกสรแก้ว พญานาคพระราชทานดอกไม้แก้วมณี พระเจ้าธัญชัศพระราชทานโค ๑,๐๐๐ ตัว รถม้า ๑๐๐ คัน ตัวย ๑๖ บาน

ครั้นด้านพญานาคเมื่อรำลากลับบาดาล มเหสีวิมาลาเทวีจึงทูลถามหาดวงแก้วที่พระศอพญานาคเล่าความให้ฟัง พระมเหสีจึงอยากฟังธรรมและพบวิรุณบัณฑิตบ้าง แต่คงขึ้นไปเองมิได้แน่ จึงวางอุบายแกล้งป่วยไข้ ร้องทูลขอหัวใจของวิรุณบัณฑิต โดยเจ้าตัวต้องยินยอมให้

พญานาคลำบากใจอ้างว่าวิรุณบัณฑิตไม่มีใครพบเห็นง่ายตาย ในวังเองก็มีการอารักขาแน่นหนา จะพาตัวมาก็ยากตั้งสอพระอาทิตย์นั้นไซ้ พญานาคได้แต่กลัดกลุ้มเมื่อวิมาลาเทวียังป่วยหนักอยู่ พระนางอิริณฑตีพระราชธิดาทราบความก็ทรงอาสา

“เสด็จแม่มีต้องทรงกังวลหรือเพคะ เรื่องของวิรุณบัณฑิตนี้ขอให้ลูกได้จัดการเอง ลูกจะไปยังภพของมนุษย์และนำหัวใจของวิรุณบัณฑิตมาถวายให้เพคะ”

ครั้นแล้วพระธิดาอิริณฑตีจึงแต่งองค์งดงาม ประดับดอกไม้แก้วมณีและเครื่องหอม ว่ายน้ำไปยังกาฬคีรี ขึ้นยืนบนยอดแล้วขับร้องฟ้อนรำในบทอันเสนาะหว่า

“ผู้มีปัญญาทั้งปวง คนธรรพ์ กินนร นาค ครุฑ หรือมนุษย์ผู้ใด หากนำหัวใจวิรุณบัณฑิตมาถวายพระมารดาของเราได้ เราจะยอมเป็นคู่ครองภักดีจนตาย”

ยามนั้นยังมียักษ์นามปุลณะ ผู้เป็นหลานท้าวมเวศสุวรรณกำลังขี่ม้าเหาะผ่านมาทางยอดเขา ได้ยินเพลงไพเราะและโหมงคองของพระธิดาก็ให้เกิดหลงใหล เพราะเคยครองคู่กันมาแต่ปางก่อน จึงเข้าพบถามความแล้วตกลงจะให้นำดวงใจวิรุณบัณฑิตมาให้ได้

ยักษปุณณะ กลับไปทูลขออนุญาตทำวเสฐวรรณ แต่ขณะนั้นท้าวเซตต์สสินคคีพิพาท ของยักษมีทันฟังความ ยักษปุณณะจึงทูลลาไปด้วยนีกว่าทรงอนุญาตแล้ว

เมื่อปุณณะเหาะไปถึงเมืองราชคฤห์ แวะเก็บแก้วมณีชื่อ “มโนหร” บนยอดเขาบรรพตไปด้วย แก้วนั้นมี แวววาวพรารัศมี เมื่อเหาะไปถึงอินทปัตดินครก็เข้าพระราชวังไปขอเฝ้าพระเจ้า รัตนชัย ด้วยสืบทราบมาว่าพระราชโอรสเล่นสกาขึงนักร จึงคิดอุบายทูลทำแข่งสกา ของเดิมพันคือ ดวงแก้วดวงหนึ่งและม้าตัวหนึ่ง

พระราชาทรงตรัสว่ามีม้าและแก้วมากมายแล้ว แต่ปุณณะที่จำแลงเป็นมนุษย์ได้อ้างว่า ม้าและแก้วของตนมีฤทธานุภาพขึงนักร จากนั้นจึงสำแดงให้พระราชาทอดพระเนตร

จากนั้นจึงขึ้นขี่ม้าทะยานขึ้นบนกำแพง ฝึเท้าม้าวิ่งไวจนไม่เห็นตัวม้า แม้ทะยานลงสระผิวน้ำก็ไม่กระเพื่อม แล้วก็แสดงดวงแก้วให้ดู ในดวงแก้วปรากฏเหล่าเทวบุตรและนางฟ้า ทั้งนาคครุฑ และบนสวรรค์ชั้นต่างๆ พระราชาทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็อยากได้ จึงทรงตรัสว่า ถ้าพระองค์เป็นฝ่ายพ่าย ก็จะทำทรงยกราชสมบัติทั้งปวงให้ เว้นเพียงตัวพระองค์ พระมเหสี และเสวตฉัตรเท่านั้น

ครั้นแล้วการเล่นสกาที่ถูกจัดขึ้นที่โรงสกา พระเจ้ารัตนชัยทรงอธิษฐานถึงเทพธิดาที่รักษาพระองค์และสรรเสริญคุณมารดา จากนั้นพระราชารเลือกลูกบาศก์ ชื่อพาหุลี ส่วนปุณณะเลือกลูกบาศก์สาวดี

ก่อนจะทอดลูกสกาของค่านั้น ปุณณะได้ขอให้เสนาอำมาตย์และกษัตริย์ทั่วทวีปที่มาประชุมกันพอดีในวันนั้นได้ร่วมเป็นพยานการแข่งขัน มิให้เกิดการอึดออดบิตพลั่ว ถ้ามีการพ่ายแพ้คนทั้งปวงในที่นั้นต่างก็รับคำโดยดี

เมื่อพระราชาทอดลูกบาศก์ลง ปุณณะก็บังคับลูกบาศก์ให้ออกแต้มไม่ดี พระราชาทรงรับลูกบาศก์ไว้ได้ก่อนตกพื้น ปุณณะจึงถลึงตาใส่เทพธิดาและยักษ์เสนาบดีของเมืองจนตกใจหวาดกลัวหนีไปจนสุดขอบจักรวาลกันทั้งสิ้น เมื่อโยนลูกบาศก์อีก ผลออกมาแต้มของพระราชาก็พ่ายแพ้ ยักษปุณณะจึงประกาศก้องว่า

“เราชนะแล้ว! พระราชาแพ้แล้ว!”

จากนั้นปุณณะก็ทูลทวงถามถึงของเดิมพันซึ่งผู้ชนะจะต้องได้ พระราชารจึงตรัสว่า

“พ่อหนุ่มเอ๋ย เมื่อท่านเป็นผู้ชนะ ก็จงขนเอาทรัพย์สินแก้วแหวนเงินทอง แลช้างม้าทั้งปวงของเราไปเสียเถิด”

“ข้าแต่พระราชาร สิ่งมีค่าเหล่านั้นข้าพระองค์มิต้องการหรือพระเจ้าข้า”

พระราชารสดับฟังดังนั้นก็ให้ขุนนางนัก ตรัสถามว่า

“ถ้าเจ้าไม่ต้องการทรัพย์สินเงินทอง แล้วยังมีสิ่งใดที่ต้องการอีกหรือ”

ยักษปุณณะทูลตอบด้วยเสียงอันดังว่า

“ข้าพระองค์ต้องการตัววิธูรบัณฑิตพระเจ้าข้า”

พระราชาทรงตกพระทัย ตรัสปฏิเสธว่า

“เราเดิมพันยกเว้นตัวเราด้วย แต่วิธูรบัณฑิตนั้นก็เปรียบเป็นตัวของเราเอง จึงมีอาจยกให้ได้หรือกะ ขอให้เป็นสิ่งของอื่นเถิดและวิธูรบัณฑิตก็มีไช้ทรัพย์ของเราด้วย จงเอาแต่ทรัพย์ของเราไปเถิด”

ยักษ์ปณณกะจึงให้วิธูรบัณฑิตเป็นผู้ตัดสินใจเอง โดยถามวิธูรบัณฑิตว่าเป็นทาสพระราชหรือเสมอเหมือนพระราช

วิธูรบัณฑิตจึงตอบความสัจว่าตนเป็นทาสพระราช หากพระราชจะพระราชทานแทนเดิมพันก็สมควรแล้ว ยักษ์ปณณกะจึงหัวเราะเย้ยพระราชว่า ตนชนะสกาด้วย และยังได้บัณฑิตไปโดยง่ายอีกด้วย

พระราชาทรงพิโรธและเสียดพระทัยที่วิธูรบัณฑิตส่งไปโดยง่าย จึงตรัสว่าถ้าอยากได้ก็จงเอาไป แต่ขอให้วิธูรบัณฑิตแสดงธรรมครั้งสุดท้าย

จึงตรัสถามถึงความว่า การประพฤติดัวให้มีความปลอดภัยไปร่งสำหรับผู้ครองเรือนนั้นมีอย่างไรบ้าง การจะได้ชื่อว่าเป็นผู้สงเคราะห์ที่ดีนั้นต้องปฏิบัติอย่างไร การละเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่นนั้นต้องทำอะไร การจะจากโลกนี้ไปอย่างไม่อาวรณ์นั้นทำได้อย่างไรบ้าง

วิธูรบัณฑิตถวายโอวาทว่าการทั้งหมดนั้นปฏิบัติได้โดยดังนี้

- ◆ ให้กล่าวคำสัจย์ รักษาสัจจะ รักษาศีล
- ◆ ประพฤติสุจริต เว้นอบายมุข
- ◆ ละเว้นการเบียดเบียน มีผิดในกามคุณ
- ◆ สวรรมกายวาจา ไม่กระด้างทะนงตน
- ◆ มีอริยาศยานุ่มนวล มีเหตุผลมีสติ
- ◆ ศึกษาธรรมให้มีปัญญา
- ◆ รู้จักแบ่งปันเข้าหาสมณพราหมณ์ผู้ทรงศีล

หากประพฤติได้ดังนี้ก็จะทำให้จิตใจสะอาด เมื่อถึงเวลาดับจิตไปโลกหน้าก็มิมีความทุกข์ทรมานอันใด

จากนั้นวิธูรบัณฑิตขอเวลาอีก ๓ วัน เพื่อรำลอบบรมบุตรภรรยา ก่อนจาก

ยักษ์ปณณกะตกลงและพักในปราสาทชั้นที่ ๗ ของวิธูรบัณฑิตพักอยู่สุขสบายพร้อมนางสนม ๕๐๐ นาง อาหารและมโหรีกล่อมบรรเลงชั้นเลิศ

วิธูรบัณฑิตสั่งสอนธรรมแก่ลูกเมียให้จงรักพระราช ให้ตั้งอยู่ในความสุจริตและอดทน รักษาสัจย์ ไม่ควรขลาดจนงานเสีย ไม่ให้กล่าวจันโอหังอวดดีเกินไป ไม่ให้เดินบนทางที่พระราช

เสด็จ การกินอยู่รุ่มร่ามมิให้เทียมพระราชานางสนมกำนัลของพระราชาก็มิควรไปตีสนทนิทคิดใกล้ มิให้ดื่มสุราเมรัยจนไร้สติ มิควรเห็นแก่การพักผ่อนจนมิเอางาน ฟังประพาดิคนให้มิมีคุณประโยชน์ต่อพระราชาทิ้งต่อหน้าและลับหลัง เมื่อ ๓ วันผ่านไป จึงถวายบังคมลาพระราชานางสนมกำนัลไปกับปณณกะ ขนชาวเมืองและบรรดาเสนาอำมาตย์ ต่างก็โศกาอาดูรโดยทั่ว

ฝ่ายยักษ์ปณณกะจึงมาเหาะไปในอากาศ คิดจะให้วิรุณบัณฑิตถูกกระแทกตายจะได้ฉวยหัวใจโดยง่าย จึงขี่ม้าทะยานไปในลมโดยแรงแต่ลมก็แหวกออกเป็นช่อง ด้วยอำนาจศีลและสัจย์ถือวิรุณบัณฑิตตั้งอธิษฐาน

ปณณกะจึงม้าไปยังภูเขา หวังให้พาดต้นไม้และหินผา แต่วิรุณบัณฑิตก็มิตกจากม้ากระแทกสิ่งใด ยักษ์ปณณกะคิดเนรมิตกายเป็นพญาช้างวิ่งเข้ามาแทง พระวิรุณก็มิหวาดหวั่นตกใจกลัวแม้แต่น้อย ยักษ์จึงแปลงเป็นงูใหญ่มาพันกายแผ่แม่เบี้ยชู พร้อมเสกพายุใหญ่พัดสนั่นเพื่อให้พระวิรุณตกผาดตาย พระวิรุณก็มีทรงสะดุ้งสะเทือน ยักษ์ปณณกะจับพระวิรุณพาดภูเขา โยนไป ๓๐ โยชน์ พระวิรุณก็ไม่ตาย

ไม่ว่าจะทำมหิทฤทธิ์อย่างไรก็มิอาจทำอันตรายได้ ยักษ์ปณณกะจึงตัดสิ้นใจจะลงมือฆ่าด้วยตัวเอง ขณะนั้นพระวิรุณจึงเอ่ยถาม

“ท่านมิใช่ฆาตกรหรือมีฤทธิ์มากมาย ท่านเป็นยักษ์หรือเทวดา โฉนจึงทำร้ายข้าพเจ้าให้เป็นกรรมแก่ตัวเองดังนี้”

“เราชื่อปณณกะ เป็นยักษ์หลานของท่านท้าวเวทสุวรรณ”

แล้วยักษ์ปณณกะจึงเล่าความทั้งสิ้นให้ฟัง วิรุณบัณฑิตจึงให้โอวาทแก่ยักษ์ว่า อันสาธุการกรรมนั้นมี ๔ ประการ คือ ไม่สมควรทำร้ายมิตรหรือผู้ให้น้ำให้ที่พัก มิควรทำร้ายผู้อื่นดูเฉาเมื่อที่ชุ่ม ไม่ควรลู่อ่านาจกรมหรือหลงสตรีจนทำชั่ว สมควรเดินตามคนที่เดินก่อนและเชื่อเชิญเขาคือให้รู้จักตอบแทนคุณ

เมื่อพระวิรุณบัณฑิตอธิบายรายละเอียดให้ฟังจนกระจ่าง ยักษ์ปณณกะก็สำนึกได้ด้วยความเข้าใจตลอด และรู้ว่าตนประพาดิคนั้นผิดทั้งสิ้น จึงคิดซาบซึ่งธรรมปล่อยตัวพระวิรุณ

แต่พระวิรุณยืนย่นจะลงเมืองบาดาล ยักษ์ปณณกะจึงอาสาพาไปให้กับพญานาค

ครั้นเห็นพระวิรุณนั่งเฉย พญานาคทรงกริ้วที่พระวิรุณไม่ถวายบังคม จึงตรัสถามไถ่ พระวิรุณตอบว่า

“ข้าแต่พญานาค ข้าพเจ้ามิได้ดูหมิ่นพระองค์ แต่กรรมดาของบัณฑิต จะให้กราบไหว้คนที่จะมาตนได้อย่างไรกัน”

พญานาคสดับฟังจึงทรงพอพระทัยนัก พระวิฐูรทูลถามถึงสมบัติวิมานทิพย์ของพระองค์ พญานาคตอบว่าสมบัติทิพย์เหล่านี้มีได้สร้างเอง แต่มีโดยผลบุญในอดีตชาติที่เคยถือศีลบำเพ็ญกุศลตลอดชีวิต

พระวิฐูรจึงว่าถ้าเช่นนั้นไหนไม่ทำทานอีกในภพนี้ พญานาคจึงว่าก็ในบาตไม่มีภิกษุหรือสมณพราหมณ์ให้ทำบุญ พระวิฐูรจึงว่าทำด้วยการแผ่เมตตาจิตก็ได้ ไม่ต้องทำทานด้วยวัตถุ การไม่คิดร้ายเอาชีวิตผู้ใดก็คือแผ่เมตตาจิตแล้ว

พญานาคจึงทรงให้วิฐูรบันทึกแสดงธรรมแก่พระนางวิมาลาเป็นที่ซาบซึ่งเข้าใจแจ่มแจ้งเป็นที่น่ายินดี พญานาคจึงตรัสว่าการแสดงธรรมคือ “หัวใจ” ของพระวิฐูรนั่นเอง

จากนั้นจึงพระราชทานพระธิดาให้ยักษ์ปุณณะะ จัดงานพิธีวิวาห์เฉลิมฉลองยิ่งใหญ่ในบาต ให้เว้นการดื่มสุรา เว้นการประทุษร้าย ปลอยสัตว์จากที่ขัง ตลอดเวลาเดือนหนึ่ง

พระวิฐูรก็ได้บรรณาการจากบาตทุกเดือนและดวงแก้วมณีที่พระธิดาและยักษ์ปุณณะะมอบให้ตนก็ยกถวายพระราชาด้วยความภักดียิ่ง จากนั้นจึงแสดงธรรมให้โอรยาทแก้ววงชนด้วยการถือศีลบำเพ็ญบุญตราบจนสิ้นอายุขัย

นาคในตำนานพุทธศาสนา

มูจลินทร์ - ปางนาคปรก

พระพุทธรูปปางนาคปรก อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ หงายพระหัตถ์ทั้งสองวางซ้อนกันบนพระเพลา มีพญานาคแผ่พังพานปกคลุมเบื้องบนพระเศียร บางแห่งสร้างเป็นแบบขัดสมาธิเพชร

พระพุทธรูปปางนาคปรกนี้มี ๒ แบบ คือ แบบประทับนั่งสมาธิบนขนดพญานาค และแบบประทับนั่งสมาธิภายในวงขนดพญานาค คือ พญานาคขดตัวล้อมพระวรกายไว้ถึงพระอังสาเพื่อป้องกันลมฝนตามตำนาน

พระพุทธรูปปางนาคปรก มีตำนานดังนี้

เมื่อเสด็จประทับเสวยวิมุตติสุข ณ รัมไม้อชปาลนิโครธ ๗ วันแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าก็เสด็จไปประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขยังรัมไม้อจิก ชื่อว่า มูจลินทร์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศภาคเหนือของต้นมหาโพธิ์นั้น

บังเอิญในวันนั้น เกิดมีฝนตกพรำอยู่ไม่ขาดสายตลอด ๗ วัน พญามูจลินท์นำคราษออกจากพิภพ ทำขนดล้อมพระวรกาย ๗ ชั้น แล้วแผ่พังพานใหญ่ปกคลุมเบื้องบน เหมือนกันเสวตรจักรถวายพระผู้มีพระภาค ด้วยความประสงค์มิให้ฝนและลมหนาวสาดต้องพระวรกาย ทั้งป้องกันเหลือบยุง บุ้ง รัน ริน และสัตว์เลื้อยคลานทั้งมวลด้วย

ครั้นฝนหายขาดแล้ว พญามูจลินท์นำคราษจึงคลายขนดจากที่ล้อมพระวรกายพระผู้มีพระภาคเจ้า จำแลงเพศเป็นมาณพน้อย ยืนทำอัญชลี ถวายนมัสการพระผู้มีพระภาคเจ้าในเฉพาะพระพักตร์ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเปล่งอุทานว่า

สุโข วิเวโก อุกกุฐสส	สุตธมมสส	ปสสโต
อพยปชช สุข โลก	ปาณภูเตสุ สณณโม	
สุขา วิจารณ์ โลก	กามาน สมตีกโม	
อสมิมานสส วินโย	เอต เว ปรม สุข	

ความว่า ความสงบเป็นสุขของบุคคลผู้มีธรรมอันได้สดับแล้ว รู้เห็นสังขารทั้งปวงตามเป็นจริงอย่างไร ความเป็นคนไม่เบียดเบียน คือ ความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย และความเป็นคน

ปราศจากความกำหนด คือ ความก้าวล่วงกามทั้งปวงเสียได้ เป็นสุขในโลก ความนำออกเสียซึ่ง
อัสมิมานะ คือความถือตัวตนให้หมดได้นี้ เป็นสุขอย่างยิ่ง

พระพุทธจริยาที่เสด็จประทับนั่งเสวยวิมุติสุข ภายในวงขนดของพญามุจลินท์นาคราชที่ขด
แควงพระกายอยู่นี้ เป็นเหตุให้สร้างพระพุทธรูปปางนี้ เรียกว่า “ปางนาคปรก” ดังนั้น พระพุทธรูป
ปางนี้จึงอยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ หงายพระหัตถ์ทั้งสองวางซ้อนกันบนพระเพลา ที่นิยมสร้าง
ชนิดนั่งสมาธิแบบพระมารวิชัยก็มี มีพญานาค ๗ หัว แผ่พังพานปกคลุมเบื้องบนพระเศียร เพื่อป้อง
ลม ฝน ตามเรื่อง

เรื่องพระนาคปรกนี้ นิยมสร้างเป็นพระนั่งบนขนดตัวพญานาคเหมือนเอานาคเป็นบัลลังก์ดู
สง่า งาม เป็นพระเกียรติอำนาจของพระพุทธเจ้าอย่างหนึ่ง ได้ลักษณะเป็นอย่างพระเจ้าของพวก
พราหมณ์ บางทีจะเอาแบบลัทธิพราหมณ์มาสร้างก็ได้ แต่ลักษณะนี้ คูจะป้องกัน ลม ฝน ไม่ได้ ไม่
สมกับเรื่องที่พญานาคมาแควงขนดรอบพระกายเพื่อป้องกันลม ฝนถวาย

ถ้าจะรักษาลักษณะของพระพุทธรูปตามเรื่องนี้ ก็จะเป็นลักษณะอีกอย่างหนึ่งคือ พระพุท
ธรูปจะมีพญานาคพันรอบพระกายด้วยขนดตัวพญานาค ๔ - ๕ ชั้น จนบังพระกายมิดชิด เพื่อป้องกัน
ลม ฝน จะเห็นแต่ พระเศียร พระศอก และพระอังสา เป็นอย่างมาก ทั้งเบื้องบน ก็จะมีหัวพญานาคแผ่
พังพานปกคลุมอีกด้วย

พระพุทธรูปปางนาคปรกทรงเครื่อง

ทำด้วยศิลา สูง ๑.๘๔ เมตร

พบที่วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
เป็นศิลปะแบบลพบุรี

ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

พระพุทธรูปปางนาคปรก

พระพุทธรูปปางนาคปรก
บริเวณระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

ภาพลายเส้นพระพุทธรูปปางนาคปรก

นาคในตำนานพุทธศาสนา

นาค – ท้าวโลกบาล

ท้าวโลกบาล คือ ผู้รักษาโลกประจำอยู่ตามทิศต่างๆ ในคัมภีร์ฝ่ายพระพุทธศาสนา ทั้งฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ กำหนดท้าวโลกบาลไว้เพียง ๔ องค์ โดยเฉพาะในบาลีมหาสมยสูตร กล่าวไว้ว่า

๑.ท้าวธตรฐ	เป็นอธิบดีของพวกคนธรรพ์	ครองทิศบูรพา
๒.ท้าววิรูปหก	เป็นอธิบดีของพวกกุมภัณฑ์	ครองทิศทักษิณ
๓.ท้าววิรูปักษ์	เป็นอธิบดีของพวกนาค	ครองทิศประจิม
๔.ท้าวกุเวร	เป็นอธิบดีของพวกยักษ์	ครองทิศอุดร

ท้าวโลกบาลทั้ง ๔ มีหน้าที่ควบคุมดูแลความเป็นไปของมนุษย์ หรือคอยจดสติการบุญ การกุศลของมนุษย์นั่นเอง การจดนั้น กล่าวกันหลายอย่าง บ้างว่าท้าวจุโลกบาลทั้ง ๔ ลงมาจดเอง บ้าง ให้อำมาตย์และพระราชโอรส ตลอดจนกุมมะเทวดาจดบ้าง แล้วนำไปถวายท้าวจุโลกบาล ต่อจากนั้นท้าวโลกบาลทั้ง ๔ ก็นำผอบทองที่บรรจุรายชื่อผู้กระทำความดีขึ้นไปยังดาวดึงส์สวรรค์ เพื่อถวายพระอินทร์ ในสุธัมมาเทวสภา เพื่ออ่านรายนามแล้วอนุโมทนา

จะขอกล่าวประวัติความเป็นมาของท้าวโลกบาลเพียง ๑ องค์เท่านั้น คือ ท้าววิรูปักษ์ เนื่องจากมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพวกนาค

ท้าววิรูปักษ์ เขียนตามแบบภาษามคธ ในภาษาสันสกฤต เขียนว่า วิรูปากษ แปลตามพยัญชนะว่า ตาผิรูปร่าง ในภาษาจีน เรียกว่า กวางมก แปลว่า มีตาใหญ่ เป็นเจ้าประจำฤดูหิมันต์ มีสีกายขาว ถือกะบี่ มีนาคเป็นบริวาร ในหนังสือพุทธศาสนาฝ่ายจีนว่ามีหน้าแดง ถือกลดหรือฉัตร พอกางขึ้นก็เกิดพายุใหญ่ ฟ้าคะนอง ฝนตก บ้างก็ว่า พอกางขึ้นก็เกิดมืดทั่วไปทันที ทางทิเบตว่ามีสีกายแดง หัตถ์ขวาถือเจดีย์ หัตถ์ซ้ายถืองู ญี่ปุ่นเรียกว่า โซจู ในรามเกียรติ์ว่ามีสีม่วงอ่อนอวตารเป็นเสนาวานรชื่อมาয়ูร

ในไตรภูมิพระร่วงพรรณนาว่า “ท้าววิรูปักษ์ราช แลเป็นพญาแก่ฝูงนาคทั้งหลายถึงแดน กำแพงจักรวาลเบื้องปัจฉิมทิศ ฝูงเทพยดาราชอันเป็นบริวารบ่มิรู้ขี้อัยล้าน แลมีเครื่องประดับด้วย เทียรย่อมประพาฬรัตน์ะ ฝูงเทพยดาถือสากแลค้อนถือจามรีเทียรย่อมแก้วประพาฬรัตน์ะ แลท้าววิรูปักษ์ราชจึงขับพลไปถึงกำแพงจักรวาลเบื้องปัจฉิมทิศ มาโดยอากาศถึงจอมเขาขุณฐรเบื้องปัจฉิมทิศพระสุเมรุราชแลฯ”

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวิจารณ์สรุปว่า “ปรัชญาข้างไสยศาสตร์ว่าเป็น
ทศของพระวรุณข้างพระพุทธศาสนาว่าทำวิรูปภัยจอมนาค พระวรุณเป็นเทวดาผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับ
น้ำ เพราะฉะนั้นเอาเป็นลงรอยกันได้อีกทศหนึ่ง”

นาคในตำนานพุทธศาสนา

นาค - การอุปสมบท

สิ่งที่สำคัญที่สุดสิ่งหนึ่งในชีวิตของชายไทยก็คือ การอุปสมบท ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำที่ได้บุญกุศลมากที่สุดที่จะอุทิศให้กับบิดามารดาได้ ประเพณีไทยสำหรับชายหนุ่มก็คือการได้เป็นพระภิกษุระยะเวลาใดเวลาหนึ่งในชีวิต ชายไทยส่วนใหญ่ก็จะถือโอกาสนี้แสดงความกตัญญูกตเวทิตาต่อบิดามารดา โดยการอุปสมบททันทีหลังจากมีอายุครบกำหนดไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปีบริบูรณ์ ถึงแม้ว่าการอุปสมบทจะทำได้ในแต่ละปี โดยปกติก็จะนิยมกระทำกันในช่วงเดือนกรกฎาคมหรือเดือนสิงหาคมในแต่ละปี ซึ่งเป็นการต้อนรับการเริ่มต้นฤดูฝนเพราะว่าในช่วงระยะเวลานี้ พระภิกษุทั่วประเทศจะต้องอยู่จำพรรษาเฉพาะในวัดของตนเท่านั้น ตลอดระยะเวลา ๓ เดือน ซึ่งเรียกว่า “อยู่จำพรรษา”

พิธีอุปสมบทเป็นพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งชาวบ้านทั้งหมดต่างพร้อมใจกันมาเข้าร่วม ผู้เข้าร่วมต่างก็ได้บุญจากการเดินร่วมขบวนแห่ “นาค” อันสวยงามไปยังวัด ขบวนแห่นักสนานและสวยงาม เพราะญาติๆ และเพื่อนฝูงของนาค ต่างก็เข้าไปพร้อมกับคนตรีด้วยอารมณ์อันแจ่มใสเบิกบาน

จะขอกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของคำว่า “นาค” ที่เกี่ยวข้องกับพิธีอุปสมบท ซึ่งมีเรื่องเล่าดังต่อไปนี้

ครั้งหนึ่งมีนาคที่เลื่อมใสพระพุทธศาสนาแปลงตัวมาบวชโดยไม่มีใครรู้ อยู่มาวันหนึ่งขณะที่จำวัดหลับไป ร่างก็กลายเป็นพญานาคตามชาติกำเนิดเดิม พระอุปัชฌาย์มาพบเข้าจึงให้สีก โดยถือว่าเป็นสัตว์เดียรัจฉานห้ามอุปสมบท พญานาคนั้นมีความอาลัยมาก เมื่อต้องสีกก็ขอฝากนามไว้ว่า ถ้าหากจะมีผู้ใดมาบวชก็ขอให้เรียกผู้นั้นว่า “นาค” ตามนามของตน เรื่องนี้ออกจะเป็นนิยายมากกว่าเรื่องจริง ท่านผู้รู้ได้กล่าวว่า เป็นนามที่บัญญัติเพื่อความสะดวกเท่านั้น ในหนังสือทำขวัญนาค ฝิปากท่านวัดถนนใต้แต่งอธิบายถึงที่มาของคำว่า “นาค” ไว้ที่น่าสนใจว่า

“ด้วยคำโบราณท่านกล่าวไว้นั้นมีมาก ว่าพญานาคฝากชื่อกิตติศัพท์ก็เล่าลือสนั่นก้อง แต่ความดังนี้ไม่ถูกต้องตามพุทธฎีกาด้วยคัมภีร์มหาวคคัณนั้น ท่านว่า พญานาคตัวหนึ่งมีศรัทธานิรมิตกายาเหมือนมนุษย์ มาบวชในพระพุทธศาสนา ครั้นนานมาผู้เป็นเจ้าประมาทรูปนิมิตนั้นก็เคลื่อนคลาดกลับกลายเป็นพญานาค สมเด็จพระพุทธองค์รู้ทรงสวัสติภาคทราบพระโสด จึงมีพระพุทธรูปโปรดประทานนามชื่อว่าสัตว์เดียรัจฉานมีชาติอันต่ำช้า ห้ามไม่ให้บวชในพระพุทธศาสนาตถาคต

ความในมหาวคัศหมคแต่เท่านี้ ทั้งอรรถกถาบาลีก็ค้อมคเท่าที่ว่าพญานาคฝากชื่อนั้นมิได้ปรากฏ
คัมภีร์ใด ท่านทั้งปวงพึงเข้าใจจะนี่เกิด นามชื่อว่าเจ้านาคนั้นเกิดกุลบุตร เพราะเหตุท่านสมมติเมื่อ
จะบวช แต่พอได้เปลี่ยนปากสวดนั้นง่ายง่าย กับอนึ่งได้อธิบายในนาคศัพท์ มีอรรถรับตามกระแส
ท่านแปลว่า ไม่กระทำบาป ท่านจึงจัดเข้ามาให้เห็นเป็นนามลากแก่อุปสมบท นามชื่อว่า “นาค” จึง
ปรากฏเป็นดังนี้”

นาคในตำนานทมิฬ

พญากาลกฤษณินทร์ - ปางพุทธาวตาร

ในปางพุทธาวตารก็ปรากฏว่า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงลอยบาปที่นางสุชาดาใส่มธุปายาส มาถวาย ณ แม่น้ำเนรัญชรา ถัดนั้นก็จมลงไปถึงเมืองพญานาค พญากาลกฤษณินทร์ผู้ครองแคว้น ได้ยินเสียงถาดกระทบกับพื้นถ้ำก็ตกใจตื่น กล่าวกันว่าพญากาลกฤษณินทร์นั้นอนันนานมาก พระพุทธเจ้ามาตรัสองค์หนึ่ง จึงจะตื่นขึ้นครั้งหนึ่ง

นาคในตำนานทေး

อนันตนาคราช – พระวิษณุ (พระนารายณ์)

พระวิษณุเทพ เป็นเทวดาที่ยิ่งใหญ่ของศาสนาฮินดู นับถือกันว่าเป็นหนึ่งใน “ตรีมูรติ” (เทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ ๓ พระองค์) ถ้าตามอายุการนับถือแล้ว พระพรหมเก่าแก่ที่สุด พระศิวะอันดับสอง และพระวิษณุอันดับสาม

พระวิษณุผู้ทำลาย ท่านมีชื่อต่างๆ เช่น พิษณุ , อนันตไศยณ (ผู้นอนบนอนันตนาคราช) ลักษมีบดี (ผู้คุ้มครองพระลักษมี) จัตุรภุช (ผู้มี ๔ กร)

คัมภีร์พระเวทกล่าวว่า พระวิษณุคือเทพแห่งดวงอาทิตย์อันทรงพระนาทว่า “สิพิโอริสตา” พระองค์เป็นผู้ฉายแสงสว่างแก่โลกมนุษย์ คำว่า นารายณ์ ก็คือนามหนึ่งของพระองค์ ยังมีนามที่ทรงอวดารไปปราบเหล่าร้ายอีก เช่น “ราม” และ “กฤษณะ” เป็นต้น สมัยโบราณเชื่อว่าพระนารายณ์นี้โปรดการบูชาด้วยไฟ “นารายณ์” แปลว่า “เคลื่อนไหวในน้ำ” รูปพระองค์ก็คือรูปเทพนอนบนตัวพญานาค ซึ่งลอยเหนือน้ำ ในมหากาต พระองค์มีสภาวะเหมือนประชาชนดี (ผู้สร้าง) และเทพเจ้าสูงสุด

พระวิษณุ ภายหลังมีผู้นิยมนับถือมาก การเคารพบูชาพระองค์เต็มไปด้วยความสนุกสนาน ร่าเริง พระชายาของพระองค์ คือ พระลักษมี หรือพระศรีเทพแห่งโชคลาภ พระองค์มีภาระที่บำบัดทุกข์ของมวลประชาชาติต่างๆ มีหน้าที่เหมือนตำรวจโลก แต่ละยุคทรงอวดารลงมาดับเบ็ญอวดารใหญ่ๆ มีอยู่ ๑๐ ครั้ง แต่ในภควันตะ ปราณะ เพิ่มเป็น ๒๒ แต่เสริมว่าที่จริงนั้นมีจำนวนครั้งนับไม่ถ้วน ในบรรดาอวดารของพระวิษณุ นั้น ครั้งที่ ๗ และ ๘ นับว่าเป็นการอวดารอมตะที่บุคคลในภาคอวดาร เช่น พระราม พระกฤษณะ แม้ปัจจุบันนี้ก็ยังนับถือกันว่าทรงเสมือนเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ทั้งมวล ในอินเดียบางท้องที่ ผู้คนนับถือพระราม บ้างก็นับถือหนุมาน ฤษีบางองค์อ้างว่าพระกฤษณะทรงมีฤทธิ มีผู้เชื่อถือกันมากกว่าแม่น้ำคงคาไหลลงมาจากฝ่าเท้าของพระวิษณุซึ่งเป็นการรณาคัมภีร์ข่มพระศิวะ ด้วยประวัติฝ่ายพระศิวะว่า แม่น้ำคงคาไหลมาจากมุนวมยผมพระศิวะ

พระวิษณุทรงมีพระนามเป็นพันๆ (สหัสนาม) สัตว์พาหนะของพระองค์คือ ครุฑ ร่างของพระองค์เป็นชายหนุ่มผิวน้ำเงินเข้ม แต่งกายคล้ายฤษีโยธาณ มี ๔ กร กรหนึ่งถือ “ปี่ญจจรยา” สังข์ วัชร นภา จักร คทา และอีกกรหนึ่งในท่าปีทมะหรือดอกบัว พระองค์ทรงศรที่เรียกว่า “ฆารนกะ” ทรงพระขรรค์ชื่อ “นันทกา” ที่กลางหน้าอกพระองค์มีรอยสัญลักษณ์รูปศรีวัตสะ และเพชรเคาสรุภา ที่ทอกรทรงเพชรชื่อ “สยามานตค” บางครั้งพระองค์ทรงนั่งบนดอกบัว มีพระ

ลักษณะอยู่ข้างๆ บางครั้งก็นอนบนดอกบัว บางครั้งก็นอนบนพญานันตนาคราช และบางรูปก็มีครุฑเป็นพาหนะ

พระนามเด่นในจำนวนพันธู์ของพระองค์ คือ อัชยุท (ไม่มีวันล้มหรือไม่มีวันสูญสิ้น) อนันตะ (ไม่จบสิ้น) อนันตไสยาสน (ผู้หลับบนหลังงอนันตะ) จตุบุชา (มีสี่กร) คามอุทร (ผู้ใช้เชือกพันรอบท้อง) ดังเช่น กฤษณา โกวินทะ และโคปาละ (ผู้ดูแลวัว) หริ หริยเกษา (พระเจ้าผู้คุ้มครองอวัยวะส่วนความรู้สึก) ทิริทิน (ผู้สวมพระบังหน้า) ลักษณะ ปติ (เทพของพระลักษณะ) ปัทม นากะ (ดอกบัวที่ท้อง) ปุรุช (ชาย) วาสูเทพ (กฤษณาบุตรของवासูเทพ)

จากชื่อเหล่านี้ก็ประมวลได้ถึงลักษณะของพระวิษณุว่า ทรงชฎากรอบหน้า มีผมเป็นพระรัศมี ทรงพัดตราภรณ์สี่เหลี่ยม ทรงนอนบนนาคชื่ออนันตะ ซึ่งนอนอยู่บนน้ำอีกต่อหนึ่ง ทรงมีสี่กร เป็นต้น

ลักษณะเช่นนี้เป็นคำพรรณนาที่ใช้ในการประกอบรูปเคารพแทนพระองค์ได้ทั้งสิ้น ส่วนอาวุธของพระนารายณ์นั้นมีก้าวในมงคล ๘ ของพราหมณ์ อันได้แก่ สังข์ จักร คทา และตรี เป็นอันว่าถือครบ ๔ กรพอดี มีสร้อยพระศอประดับพระอุระ สร้อยพระศอนี้ได้มาจากการกวนเกษียรสมุทรพร้อมกับได้นางลักษมีในคราวนั้นด้วย (ในปางกูรมาวตาร) โอรสของพระวิษณุที่เกิดจากพระนางลักษมี คือ ปรัชมนา

ลัทธิไวษณพิกายโดยเฉพาะที่นับถือปางอวตารต่างๆ นับถือกันมากในสมัยราชวงศ์คุปตะ เป็นองค์ประกอบของลัทธิภควทซึ่งเกิดในรัชกาลนี้

การอวตารลงมาช่วยโลกมนุษย์มีเรื่องอย่างย่อดังนี้

๑. มัธยมตาร อวตารเป็นปลา ในกฤษดายุค ปราบอสูรชื่อ สังขอสูร หรือ หยครือสูร ผู้ลักคัมภีร์พระเวทของพระพรหมธาดา

๒. กูรมาวตาร อวตารเป็นเต่า เป็นยุคที่ ๑ คือ กฤษดายุค เป็นปางกวนเกษียรสมุทร (ทะเลน้ำนม) พระวิษณุอวตารเป็นเต่าเอาหลังหนุนโลกไว้ เอาภูเขามันตระเป็นแกน เอานาควาสุกรีพันเป็นเชือก เทวดาก็บอสูรช่วยกันชักกะฝาย ได้น้ำอมฤตและของวิเศษต่างๆ เทวดาได้กินแล้วเป็นอมร

๓. วราหาวตาร อวตารเป็นหมูป่า ในสมัยนั้นโลกยังอยู่ในยุคแรกปราบหิรัญยักษ แล้วเอาเขี้ยวดันโลกให้สูงจากน้ำ หิรัญยักษจะม้วนโลกไปทิ้งบาดาล

๔. นรสิงหาวตาร อยู่ในยุคกฤษดายุค พระวิษณุอวตารเป็นนรสิงห์ หัวเป็นสิงห์ตัวเป็นคน ปราบยักษหิรัญตาสูร หรือ หิรัญยักษิบุ ซึ่งกำเริบเทียบพระเจ้าและข่มเหงเทวดา อสูรได้รับพระพรจากพระพรหมว่าใครฆ่าไม่ตาย พระวิษณุในร่างอวตารจึงจับยักษมาวางบนคอกเอาเล็บแหวะหน้าท้องสาวไล่ออกมาจนตาย

๕. วามนาวตาร พระวิษณุทรงอวตารเป็นคนเดียวมาปราบท้าวพลี หรือ ดาวันตาสูร ซึ่งขอ
ที่จากพระเจ้าได้แล้วรังแกสรรพสัตว์ต่างๆ ตลอดจนเทวดา จากร่างคนแคระได้เนรมิตกายใหญ่โต
จนชนะอสูรบาลีวามานาได้

๖. ปรัศุรามาวตาร เป็นรามสูร (น่าจะเป็นแทตย์) ไปปราบอรชุน (การตวิริยะ) ซึ่งรังแก
พราหมณ์

๗. รามาวตาร หรือรามจันทูรวตาร อวตารเป็นมนุษย์ไปปราบท้าวราพณ์ (ทศกัณฐ์)
อวตารตอนนี้อยู่ในไตรยุค ทรงอวตารเป็นพระรามโอรสท้าวทศรถ ซึ่งถูกเนรเทศไปเดินป่ากับนางสี
ดาพระชายาและน้องชายพระลักษณ์ แล้วทำสงครามกับท้าวราพณ์ ซึ่งอยู่ในเรื่องรามเกียรติ์

๘. กฤษณาวตาร พระกฤษณะอวตารไปปราบท้าวพานชสูร ปราบอสูรชื่อ พญาหงส์

๙. พุทธาวตาร อวตารเป็นพุทธเจ้าในกัลป์ หรือยุคที่ ๔ ของโลก เป็นการอวตารและเพื่อ
แสดงว่าเหนือกว่าศาสนาพุทธ เป็นทำนองว่าพระวิษณุอวตารลงมาเป็นพระพุทธเจ้าเพื่อลงมณุษย์
ทั้งหลาย

๑๐. กัลกียาวตาร ว่าเป็นอวตารมหาบุรุษ ขี่ม้าขาวถือดาบในมือขวา ทำลายศัตรูของมนุษย์
และสถาปนาศาสนาขึ้นใหม่ กาลกิเป็นบุตรชายของพราหมณ์ชื่อ วิษณุศ เป็นเหตุที่จะเกิดในกาล
อนาคต

เดิมทีเดิยคำว่า นารายณ์ นี้ ใ้ใช้กับพระพรหมเพราะพระองค์กำเนิดจากน้ำ และทรงดำน้ำ
ลงไปซ่อนเอาแผ่นดินขึ้นมาลอยเหนือท้องน้ำ แต่ภายหลังบทบาทพระพรหมก็หมดสิ้นไป และมี
พระวิษณุเข้ามามีบทบาทแทนพระพรหม จึงเรียกพระวิษณุว่า นารายณ์ ส่วนพญานาคเศษะที่
ประทับบรรทมเป็นประจำนั้น มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า อนันตนาคราช มีพระนางลักษมีนั่งปรนนิบัติ
อยู่ข้างๆ

พระลักษมีนั้น ทรงผุดขึ้นจากเกษียรสมุทร เมื่อคราวกวนทะเลนั้น ในกุ่มาวตารปางที่
๒ ทรงผุดขึ้นจากทะเลนั้นมคราวนั้น แต่ในที่อื่นเล่าถึงพระนางลักษมี ชายาของพระนารายณ์ว่า
พระนางเกิดจากพระนลาฏของพระวิษณุ โดยมีรัศมีเปล่งออกมา

พระวิษณุมีลักษณะสี่กร ทรงสังข์ชื่อ ปัญจชณะ ในพระหัตถ์ขวา ส่วนพระหัตถ์ขวาด้าน
ล่างถือจักรชื่อ สุทรรศน์ พระหัตถ์ซ้ายถือดอกบัว พระหัตถ์ซ้ายล่างถือคทาชื่อ เกาโมทติ แต่ในพระ
ราชนิพนธ์รามเกียรติ์ว่าทรงตรีแทนดอกบัว ไอย่างไหนจะถูกกว่ากัน ข้อนี้จะต้องเอาตรีก่อนอันดับ
แรก เพราะราชวงศ์จักรีถือว่าเป็นชื่อของอาวุธพระนารายณ์ผสมกัน คือ จักรกับตรี สีกายของพระ
นารายณ์ก็ไม่แน่นอน บ้างก็ว่าพระวรกายเป็นสีขาว ในสมัยไตรคายุคพระวรกายเป็นสีแดง สมัย
ทวารยุคพระวรกายเป็นสีเหลือง ส่วนสมัยปัจจุบันพระวรกายเป็นสีเขียวหรือน้ำเงิน อันเป็น

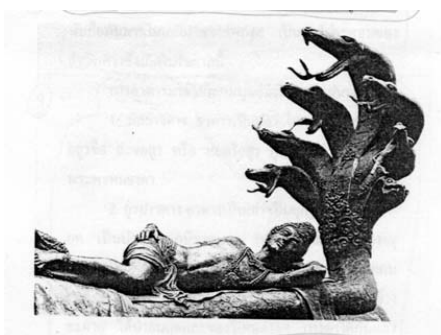
ลักษณะของคนผิวดำ สวรรค์ที่พระองค์ทรงประทับ เรียกว่า ไวกุณฐ์ อยู่ทางทิศเหนือของ เกษียรสมุทร

พาหนะของพระนารายณ์ คือ ครุฑ มีชื่อว่า เวนไตย ซึ่งเรามักจะเรียกว่านารายณ์ทรงครุฑ พญาครุฑเป็นโอรสของพระกัศยปพระราชบิด กับนางวินะตา ส่วนเทวีอีกองค์หนึ่งผู้มีนามว่า นาง กัทธู ผู้เป็นมเหสีของพระกัศยป ทรงเป็นมารดาแห่งนาคทั้งหลาย กล่าวกันว่าครุฑกับนาคไม่ถูกกัน ก็มีผลมาจากนางทั้งสองผู้เป็นมเหสีของพระกัศยปไม่ถูกกันนั่นเอง ซึ่งจะกล่าวในเรื่องครุฑจับนาค ต่อไป

ลักษณะครุฑนั้น ก็เหมือนครุฑที่เห็นกันทั่วไป คือ มีกายเป็นสีทอง แต่หน้าขาว หัวเป็นคนผสมนก ครุฑนี้กล่าวว่ามีภรรยาชื่อ อุณนะตี อีกนามหนึ่งว่า วินายะกา มีบุตรนามหนึ่งว่า สัมปาดิ ชื่อของครุฑก็มาจากฉายาและประวัติความสามารถของพญาครุฑนั่นเอง ดังนาม เช่น กาศยะปี (ลูกกัศยป) ไวนะเตยะ หรือเวนไตย (ลูกวินะตา) สิตานน (หน้าขาว) รักระปักษ์ (ปีกสีแดง) สุวรรณกาย (กายเป็นทอง) สุบรรณ (มีปีกงาม) คะตุมาน (เจ้าแห่งนกทั้งหลาย) รสายน (เล่นเหมือนปรอท) กามะจิน (ไปตามใจชอบ) วุษณูรถ (รถหรือพาหนะของพระวิษณุ) สุธาทร (ผู้ลี้กอมฤต) วัชรจิต (ผู้ขำระวัชระ)

ตามที่กล่าวมานี้ คงจะเห็นแล้วว่าพญาครุฑหรือพญาเวนไตยนั้นมีฤทธิ์มาก แต่แปลกที่ว่าพาหนะของพระนารายณ์อีกอย่างหนึ่งคือ พญานาค ผู้มีนามว่า อนันตนาคราช หรือมีอีกชื่อหนึ่งว่า เศษะนาคราช พญานาคราชนี้เป็นของคู่บุญพระวิษณุ ได้ตามเสด็จไปเกิดเป็นพระลักษณะและพระพลเทพ เป็นต้น

อนันตนาคราชนี้ มีหัวพันหัว บ้างก็ว่าคือ พญาวาสุกรีผู้เป็นใหญ่เหนือนาคทั้งหลายในบาดาล ในคัมภีร์ปุราณะว่าอนันตนาคราชนี้เป็นโอรสองค์โตของพระกัศยปพระราชบิดกับนางกัทธู ซึ่งร่วมบิดากับพญาครุฑ แต่ทั้งสองคืออริกันอย่างร้ายแรง

พระนารายณ์บนอนันตนาคราช

พระนารายณ์กับนางลักษมี

นาคในตำนานทေး

ครุฑจับนาค

ตามตำนานกล่าวว่าครุฑกับนาคเป็นพี่น้องกัน คือ เป็นโอรสของพระกัศยป แต่ต่างมารดา พญาครุฑเป็นลูกนางวินตา พญานาคเป็นลูกนางกัทธู ซึ่งทั้งสองนี้ไม่ค่อยจะลงรอยกัน และจะชอบการพ่นด้วยกันทั้งคู่ คราวหนึ่งเกิดทำพ่นกันว่า ถ้าผู้ใดทาสีม้าของพระอาทิตย์ไม่ถูก ผู้นั้นก็จะต้องตกเป็นทาสของผู้ชนะ นางวินตาทนายว่าม้าสีแดง นางกัทธูทนายว่าสีดำ

ม้าของพระอาทิตย์นั้นตามตำนานว่าเป็นม้าเท้าต่างขา นางกัทธูทนายแล้วก็ไม่แน่ใจเกรงว่าตนจะทนายผิด จึงใช้ให้พญานาคไปพ่นพิษเปลี่ยนสีม้าพระอาทิตย์ให้เป็นสีดำ นางกัทธูจึงเป็นฝ่ายชนะ ตั้งแต่นั้นก็เลยคิดใจกัน ภายหลังพวกนาคอยากจะได้กินน้ำอมฤต แต่ไม่มีปัญหาจะหากินได้ก็ตกลงกันว่า ถ้าต้องการจะให้นางวินตาพ้นจากการเป็นทาส ก็ให้เอาน้ำอมฤตมาใส่เอาตัวไป

พญาครุฑทราบเรื่องก็ไปขโมยน้ำอมฤตมาจนได้ เหตุที่บาดหมางกันจนเป็นศึกสายเลือดอีกเรื่องหนึ่งก็คือ นางวินตา แม่พญาครุฑทรียานางกัทธู จึงขอพรต่อพระกัศยปให้ลูกของตนกินพวกนาคลูกนางกัทธู พระกัศยปก็หลับหูหลับตาให้พรตามที่ขอ ทั้งๆ ที่รู้ดีว่าเป็นลูกของตนทั้งสองฝ่าย ด้วยเหตุนี้ ครุฑก็เลยกินนาคเป็นอาหาร ส้างผลาญกันเอง

อาการที่ครุฑกินนาคนั้น ไม่ใช่ครุฑจับนาคได้แล้วก็ขมำกสั่นกินเข้าไปทั้งตัว ความจริงครุฑเลือกกินเฉพาะมันเหลวเท่านั้น อย่างอื่นไม่ปรารถนา เรื่องนี้มีหลักฐานกล่าวไว้ในเรื่องภูริทัตชาดกตอนหนึ่งว่า “เมื่อครุฑพานาคไปถึงต้นจิว ก็จิกด้วยจะงอยปาก ฉีกท้องนาคกินมันเหลว แล้วทิ้งร่างลงไปในห้องมหาสมุทร”

ชั้นแรกที่เคี้ยวครุฑก็จับเฉพาะนาคที่ตัวเล็ก หรือที่มีขนาดพอที่จะจับลากขึ้นมาจากน้ำได้ และต้องอาศัยกำลังความเร็วเป็นสำคัญ เริ่มด้วยกระพือปีกให้น้ำแหวกเป็นช่องมองเห็นตัวนาค แล้วรีบจุ่มข้อมข้อมตัวนาคบินขึ้นสู่อากาศ

พวกนาคเมื่อถูกครุฑโฉบเฉี่ยวเอาไปกินอยู่เนืองๆ ก็หาวิธีป้องกัน ใต้นดณะกันให้กลิ่นก๊อหินเข้าไปไว้ในท้อง ทำตัวให้หนักนอนอยู่ เวลาครุฑมาก็ยื่นหน้าแยกเขี้ยวคอยขบกัด ครุฑก็จ้องจับที่ศรีษะ พยายามจูดขึ้นให้พ่นน้ำ แต่เนื่องจากความหนักของก๊อหินถ่วงไว้กว่าครุฑจะหิวขึ้นได้ก็ถูกคลื่นซัดจมน้ำตายเสียมาก

พวกครุฑได้ประชุมคิดแก้ปัญหาที่อยู่ชานาน ในที่สุดไปได้อาจารย์ดี ซึ่งเป็นอาจารย์ของพวกนาคด้วย ครุฑก็อ่อนวอนให้อาจารย์ไปลวงถามความลับจากพวกนาค ชั้นแรกนาคไม่ยอมบอก แต่อาจารย์เข้าชี้ถามอยู่สามครั้งสามครา และรับปากว่าจะไม่บอกใคร นาคจึงยอมบอกความลับให้ แต่อาจารย์ทุศีลนำความลับไปบอกครุฑ พวกครุฑก็เลยเปลี่ยนแผน กระพือปีกให้น้ำแตกเป็นช่อง

แล้วจุ่มลงไปจับหางนาค ปล่อยให้หัวนาคห้อยลง นาคก็สำรอกอาหารและหินออกหมด ครุฑจึงจับนาคได้โดยสะดวก

ด้วยเหตุนี้ เมื่อเขียนภาพครุฑจับนาค หรือแกะสลักรูปครุฑตามหน้าบันไดโบสถ์วิหาร จึงให้ครุฑจับหางนาค ปล่อยให้หัวนาคอยู่ข้างล่าง อันเป็นวิธีจับนาคที่ถูกต้องและเป็นแบบอย่างของการเขียน หรือแกะสลักรูปครุฑจับนาคที่ถูกต้องต่อมา

นาคในตำนานทေး

พญานาค - พาหนะของพระพิรุณ

ในสมัยพระเวท พวกพราหมณ์นับถือพระวรุณ หรือพระพิรุณ กันมาก เพราะพระพิรุณในสมัยนั้น นอกจากจะเป็นผู้ประทานน้ำให้แก่มนุษย์แล้ว ยังเป็นเทพผู้ปกครองดูแลความเป็นไปของมนุษย์ เป็นผู้รักษาความสุขสวัสดิแห่งมนุษย์และสัตว์ทั้งปวง และเป็นธุระในการตัดสินโทษสัตว์นรกด้วยพระยมและพระอิศวรอีกด้วย ใครไปทำผิดคิดร้ายอะไรที่ไหน พระพิรุณรู้หมด คนไหนนิสัยเสีย ชอบกล่าวเท็จ พระองค์ก็ทรงลงโทษให้เป็นโรคท้องมานเหมือนอย่าง พระเจ้าหริศจันทรที่ขอบุตรต่อพระพิรุณ โดยให้สัญญาว่า ถ้าได้บุตรแล้ว จะเอาบุตรนั้นบูชาัญญาถวายพระพิรุณ ครั้นได้บุตรสมใจแล้ว พระพิรุณก็ทรงทวงถามเรื่องการบูชาัญญาตามที่สัญญาไว้ พระเจ้าหริศจันทรก็หาข้อแก้ตัวหน่วงเหนี่ยวด้วยประการต่างๆ จนพระโรหิตกุมารโตเป็นหนุ่ม ก็ยังไม่ได้บูชา ด้วยพระพิรุณเห็นว่าพระเจ้าหริศจันทรไม่รักษาสัจจาจา ก็บันดาลให้พระเจ้าหริศจันทรประชวรเป็นโรคมาน (โรคนี้มีน้ำอยู่ในท้องมาก) ด้วยเหตุนี้ คนในสมัยนั้นจึงกลัวกันมาก เวลาจะทำคำมั่นสัญญาอะไร เขาจึงต้องค้ำน้ำเพื่ออ้างพระพิรุณให้รู้ว่าพวกเขาจะคบกันโดยสุจริต ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดทรยศ ขอให้พระพิรุณช่วยจัดการลงโทษให้ด้วย เรื่องเห็นจะเป็นต้นประเพณีการถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาของไทยเรา

ในสมัยต่อมา อำนาจของพระพิรุณเสื่อมลง พระอินทร์เข้ามาแย่งตำแหน่งไป และการที่พระพิรุณสู้พระอินทร์ไม่ได้นั้น กล่าวกันว่าเป็นเพราะพระพิรุณไม่ค้ำเกล้า (ทั้งๆ ที่ชายาเป็นเทวีแห่งสุรา แต่ตนกลับไม่ค้ำสุรา) ส่วนพระอินทร์ชอบเสวยสุราที่เรียกกันว่า น้ำโสม เม้าขึ้นมาคราวไร ก็คำรามลั่น นิยายของอินเดียเล่าว่า เวลาที่ฝนตกในตอนต้นฤดู และมีพายุฝนเสียงอื้ออึงมาก่อนนั้น ก็เป็นเพราะพระอินทร์เมาเกล้าเอะอะไล่พระพิรุณนั่นเอง

ในสมัยพระเวท มีการกล่าวถึงคู่และมิตรของพระพิรุณ ซึ่งมีหน้าที่เป็นพระอาทิตย์ปกครองกลางวัน ส่วนพระพิรุณปกครองกลางคืน ในพระราชนิพนธ์เรื่อง พระศุนหเศป พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ตอนหนึ่งว่า พระพิรุณตามที่กล่าวถึงในเรื่องนั้น คือ พระอาทิตย์อีกภาคหนึ่ง นั่นเอง คือเป็นพระอาทิตย์เวลาเย็น ในอรรถพเวท มีข้อความอยู่ว่า “เวลาเย็นพระอัคนีข้อมเป็นพระพิรุณ และเป็นพระมิตรเมื่อยามอุทัยในรุ่งเช้า ครั้นเมื่อเป็นพระสวิตฤแล้วจึงตรงไปในฟากฟ้า และเป็นพระอาทิตย์แล้วจึงยังสวรรค์ให้อบอุ่นในย่านกลาง”

ตามไตรเพทกล่าวว่า พระพิรุณเป็นโอรสนางอติติ และพระกัศยป มีนามเต็มว่า พระวรุณา
ทิตย เป็นพระเชษฐาองค์แรกในพวกอาทิตยทั้ง ๘ ซึ่งเรียงตามลำดับ ดังนี้

- ๑.วรุณาทิตย (คือ พระพิรุณ)
- ๒.มิตราทิตย
- ๓.อริยมนาทิตย
- ๔.ภคาทิตย
- ๕.องศาทิตย
- ๖.อินทราทิตย
- ๗.ชาตราทิตย
- ๘.สุรียาทิตย

ดังนี้ จะเห็นว่าเทพที่เกิดแต่นางอติติ ล้วนมีคำว่าอาทิตยต่อท้ายทั้งนั้น หมายความว่า เป็น
ลูกนางอติติ แต่ในมหากาธะว่า พระพิรุณเป็นโอรสฤๅษีกรรมพรหมบุตร และว่าพระพิรุณเป็น
ท้าวโลกบาล ครองทิศตะวันตก เป็นเจ้าแห่งฝน น้ำ และทะเล

เมืองของพระพิรุณ มีชื่อเรียกว่า วสุธา หรือ สุขา แต่บางแห่งว่ามีวังอยู่บนยอดเขาปุษยปคีรี
(ภูเขาดอกไม้) ซึ่งอยู่ใต้น้ำ สีกายเป็นสีขาว บางแห่งว่าเป็นสีเมฆ พัสตราภรณ์สีเหลือง (ในบา
สรวรเสริญพระพิรุณ บทที่ ๒๑ กล่าวว่า พระพิรุณเป็นเจ้า ได้แต่งพระกายอันส่องไสแล้ว ทรง
เกราะทองอันส่องรัศมีทั่วไปโดยรอบ) บ้างก็ว่าสีขาว ประดับด้วยไข่มุก ตามรูปมีทั้งสองกรและสี่
กร ถ้าเป็นสองกร กรหนึ่งมักจะถือวราธ (Varada) อีกกรหนึ่งถือเชือกบาศ (บางตำราว่ามีบ่วงบาศ
สองบวง บ่วงหนึ่งใช้ในทางทำโทษ อีกบ่วงหนึ่งในทางกรุณา ผู้ที่คิดคำมั่นสัตย์ มักจะถูกบวง
บาศที่ไขในทางทำโทษคล้องเอาตัวไป) ถ้าเป็นรูปสี่กร นอกจากถือสองอย่างข้างต้นนั้นแล้ว ยังถือ
งู และกมันทล (กมณฑล) คือ หม้อน้ำ อีกด้วย

พาหนะของพระพิรุณมีกล่าวกันหลายอย่าง ตามรูปที่สร้าง ก็ทำกันแปลกๆ อย่างเช่น รูป
พระพิรุณ ตามศิลปะขอม ก็ทำเป็นรูปพระพิรุณประทับนั่งอยู่เหนือฐาน ซึ่งประกอบด้วยหงส์ ๔ ตัว
และบางทีก็ทำรูปพระพิรุณอยู่เหนือนาค ๑ เศียร ตามตำนานก็ว่า มีพาหนะเป็นปลาอมกร เช่นเดียวกับ
แม่พระคงคา บางแห่งก็ว่าเป็นจระเข้ ในเรื่องพระผู้เป็นเจ้าของพราหมณ์ พระราชนิพนธ์ใน
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าทรงมกระ คือ เหาเป็นพาหนะ แต่ตามทัศนะของไทย
เราว่าทรงนาค อย่างในกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ว่าพระพิรุณจีพญานาค การที่พระพิรุณซึ่งเป็น
ใหญ่ทางให้น้ำ ให้ฝน ใช้พญานาคเป็นพาหนะก็ควรจะถูกเรื่องกันอยู่ เพราะตามปรกติ นาคก็มีหน้าที่
รักษาแม่น้ำลำธารและให้ฝนอยู่แล้ว การที่พระพิรุณมีนาคเป็นพาหนะ ก็แสดงว่าเป็นใหญ่กว่านาค

ทั้งหลาย นอกจากพาหนะทั้งสามชนิดนั้นแล้ว ยังกล่าวกันอีกว่ามีรถเทียมด้วยหงส์ ๗ ตัว และมีรั้ว
ขาวกางกั้น รถเทียมหงส์นั้นเห็นจะหมายเอาพาหนะที่ไปทางอากาศนั่นเอง รั้วขาวนั้นถือว่าเป็นรูป
คล้ายห้วง เรียกว่า อาโภค

ชื่อของพระพิรุณมีเรียกกันหลายอย่าง ไทยเรานิยมเรียกกันว่า พระพิรุณ นอกจากนี้ก็มี
อัมพราช (เจ้าปห่งน้ำทั้งหลาย) ปาศปานี ปาศิ (ผู้ถือบ่วง) สินธุปติ ชลปติ (เจ้าแห่งน้ำ) ยาทะปติ
(เจ้าแห่งสัตว์น้ำ) เกศา บาสภฤต วิโลม วาริโลมา ประเจตัส (มีปัญญา) ชายาของพระพิรุณ ชื่อ
วารุณี เป็นเทวีแห่งสุรา ตามประวัติว่ามีกำเนิดมาจากการกวนเกษียรสมุทร เรียกกันว่า มฆา และ
สุรา ก็มี โอรสมีชื่อว่า อคัสติ

นามของพระพิรุณที่นำมาใช้เป็นนามบรรดาศักดิ์ของขุนนางไทยมีอยู่นามหนึ่ง ซึ่งอยู่ใน
ทำเนียบตั้งบรรดาศักดิ์ผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรปราการ คือ บรรดาศักดิ์ พระยาวรุณฤทธิศรี
สมุทรปราการ ผู้ที่ได้รับบรรดาศักดิ์นี้คนแรก ก็คือ พระยาชัยวิชิตวิศิษฐกรมธาดา (จำ ญ ป้อมเพ็ชร)
ซึ่งในตอนนั้นยังเป็นที่พระสมุทรบุรานุรักษ์ เหตุที่จะได้รับพระราชทานนามบรรดาศักดิ์นี้ก็ก่อน
ข้างประหลาด คือ เมื่อ พ.ศ.๒๔๕๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จไปประทับ
ณ จังหวัดสมุทรปราการ วันหนึ่งเกิดพายุพัดแรงจัดและฝนตกหนักผิดปกติ ทำให้เครื่องกันฝนที่
พลับพลาชำรุด พระสมุทรบุรานุรักษ์ได้ออกไปกลางฝน อำนาจการซ่อมแซมเครื่องกันฝนด้วยตน
เอง ได้หาทางป้องกันไม่ให้พายุและฝนสาดเข้าไปในพลับพลาที่ประทับได้ พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทอดพระเนตรดูอยู่ตลอดเวลา ครั้งรุ่งขึ้น ได้มีพระบรมราชโองการให้พระ
สมุทรบุรานุรักษ์เข้าไปเฝ้าที่พลับพลา แล้วพระราชทานสัญญาบัตรให้เป็นพระยาวรุณฤทธิศรี
สมุทรปราการ ซึ่งหมายความว่า อำนาจเหนือฝนอันเป็นสิริแก่จังหวัดสมุทรปราการ นี้ก็เรียกได้ว่า
เป็นนามบรรดาศักดิ์แรกที่เกิดขึ้นเพราะฝนเป็นเหตุ และนำนามพระพิรุณมาใช้

ในทางราชการสมัยกรุงศรีอยุธยา กำหนดว่า ตำแหน่งเกษตรราชการ พระยาพลเทพ
เสนาบดี มีตราใช้ ๕ ดวง และดวงหนึ่งเป็นตราพระพิรุณขึ้นาคทรวงเครื่อง ทำเป็นรูปพระพิรุณยืน
บนหลังนาคราช มือขวาถือพระขรรค์ ตรงดวงนี้สำหรับใช้ไปวิดน้ำเข้านา ใช้ไปขุดบึงบางคลอง
ไขน้ำ ต่อมาได้ใช้เป็นตราใหญ่ดำเนินพระบรมราชโองการในสารตราต่างๆ ต่อมากรมส่งเสริม
สหกรณ์ได้นำรูปพระพิรุณขึ้นาคมาใช้เป็นตรากรมอีก โดยทำเป็นรูปพระพิรุณมี ๔ กร พระหัตถ์
ถือเชือกบาศ ว่าหมายถึง ความสามัคคีกลมเกลียว อีกข้างหนึ่งถือถุงเงิน หมายถึง กิจการ
งานสหกรณ์ออมทรัพย์ พระหัตถ์หนึ่งถือแวนแก้ว ว่าหมายถึงงานสำรวจและจัดตั้ง อีกพระหัตถ์
หนึ่งถือดอกบัว ว่าหมายถึงงานวิเทศสัมพันธ์ เป็นการถูกตราแบบใหม่ แต่คงรูปพระพิรุณไว้

บรรณานุกรม

- ไขศรี ศรีอรุณ.พระพุทธรูปที่ระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์.กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์
พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน),๒๕๔๑.
- เทพพร มังธานี.พุทธประวัติ ฉบับพระพุทธรูป ๘๐ ปาง.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เชียงใหม่,
๒๕๔๒.
- ชนพล จาดใจดี.Essays on THAILAND (เรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับประเทศไทย).กรุงเทพมหานคร :
ไทยเจริญการพิมพ์,๒๕๔๒.
- พริยพงษ์ รุจิเสนีย์.ทศชาติ.กรุงเทพมหานคร : ทยกนก,๒๕๓๕.
- สัจจาภิรมย์,พระยา.เทวกำเนิด.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เชียงใหม่,๒๕๓๘.
- พลุหลวง.เทวโลก. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์,๒๕๓๘.
- สมพร ไชยภูมิธรรม.ปางพระพุทธรูป. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์การ การพิมพ์,๒๕๓๗.
- ส. ปลายน้อย.เทวนิยาย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรพิทยา,๒๕๓๔.
- ส. ปลายน้อย.สัตว์หิมพานต์. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์,๒๕๓๔.